

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo katedra

Rasa Rutkauskienė

Socialinio darbo studijų programa
Magistro darbas

Moterų emigrančių iš Lietuvos adaptacijos ypatumai

Darbo vadovas: lektorė Birutė Švedaitė-Sakalauskė

Vilnius 2008

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	5
1. ES IMIGRACIJOS IR IMIGRANTŲ INTEGRACIJOS POLITIKA.....	8
1.1. Migracijos reiškinys ir jo samprata.....	8
1.2. Imigrantų adaptacijos sąvoka	12
1.3. Moterų migracijos ir imigrantų adaptacijos procesų kontekste.....	17
2. MIGRACIJOS PROCESO TENDENCIJOS IR IMIGRANTŲ ADAPTACIJA ES VALSTYBĖSE. MOTERŲ PADĖTIS ES VALSTYBĖSE.....	21
2.1. Trumpa Lietuvos emigracinių procesų apžvalga.....	21
2.2. Bendros migracijos proceso tendencijos ir imigrantų adaptacijos programos ES valstybėse.....	23
2.3. Multikultūralizmas ir imigrantų adaptacija pasirinktose ES valstybėse. Lyginamoji analizė.....	29
3. MOTERŲ PADĖTIS ES VALSTYBĖSE. MOTERŲ – EMIGRANČIŲ IŠ LIETUVOS ADAPTACIJOS YPATUMAI JK, AIRIJOJE, GRAIKIJOJE IR VOKIETIJOJE.....	34
3.1. ES lyčių lygybės politikos raida ir teisinis kontekstas.....	34
3.2. Moterų imigrančių padėtis ES valstybėse.....	35
3.3. Tyrimo tikslai ir uždaviniai.....	39
4. TYRIMO METODOLOGIJA IR TYRIMO SUBJEKTAI.....	40
5. TYRIMO REULTATAI IR JŲ ANALIZĖ.....	41
5.1. Tiriamųjų charakteristika pagal demografinius-socialinius rodiklius.....	41
5.2. Tiriamųjų adaptacijos ypatumai ir išvados.....	46
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	61
PRIEDAS: ANKETA	64

Moterų emigrančių iš Lietuvos adaptacijos ypatumai

SANTRAUKA

Šio darbo tikslas - išanalizuoti ES valstybių imigrantų adaptacijos reiškinių, didžiausią dėmesį skiriant moterų imigrančių padėčiai ir patiriamoms problemoms.

Pirmoje darbo dalyje apžvelgta migracijos reiškinių ir imigrantų adaptacijos samprata. Aptartas migracijos reiškinys, imigrantų adaptacijos sąvokos. Kalbama apie moteris migracijos ir imigrantų adaptacijos procesų kontekste.

Antroje šio darbo dalyje aptariama migracijos proceso tendencija ir imigrantų adaptacija ES valstybėse (Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje ir Graikijoje). Trumpai apžvelgti emigraciniai procesai Lietuvoje, aptartos bendros migracijos proceso tendencijos ir imigrantų adaptacijos programos ES valstybėse. Pateikta multikultūralizmo ir imigrantų adaptacijos Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Graikijoje ir Airijoje lyginamoji analizė.

Trečioje darbo dalyje kalbama apie moterų emigrančių padėtį ES valstybėse, aptartos adaptacijos problemos.

Ketvirtoje ir penktoje dalyje aptarta tyrimo metodologija, bei pateikti tyrimo rezultatai. Atlikta emigrančių iš Lietuvos, emigracijos motyvų ir adaptacijos tyrimo analizė.

Tyrimui atlikti pasirinktos moterys iš Lietuvos, gyvenančios JK, Vokietijoje, Airijoje ir Graikijoje. Anketinė apklausa atlikta 2008 m. kovo – balandžio mėnesiais internetu, respondenčių ieškant per LR ambasadas, lietuvių bendruomenes ar tarpininkes moteris, gyvenančias vienoje iš aukščiau minimų ES valstybių. Apklaustos 109 iš Lietuvos emigravusios moterys.

Tyrimo metu nustatyta, kad besimokančios ar studijuojančios moterys adaptuojasi greičiau ir lengviau nei dirbančios ar bedarbės moterys. Lietuvės, ištekėjusios už užsienio valstybės piliečio, kaip buvo manyta, ne lengviau nei ekonominės emigrantės adaptuojasi užsienio valstybėje.

Dirbančios respondentės aktyviau dalyvauja kultūrinėje veikloje, kai kalbama apie teatrą ir parodas, tačiau ne apie kino teatrus ir miesto šventes. Dirbančios tyrime dalyvavusios moterys nemoka geriau priimančiosios valstybės kalbos, nei nedirbančios.

Tyrimu nustatyta, kad pagrindinės adaptacijos problemos yra vietinių žmonių nenoras bendrauti su užsieniečiais, kalbos nemokėjimas ir mažesnės pajamos nei vietinių gyventojų. Dalyvavimui visuomeninėje veikloje labiausiai trukdo informacijos bei laiko trūkumas.

Adaptation Peculiarities of Women Emigrants from Lithuania

SUMMARY

Objective of these theses is to analyse the phenomenon of the EU member states emigrants adaptation by paying much attention to the status of women emigrants and the problems they face.

The first part of theses submits the review of concepts of emigration phenomenon and adaptation of emigrants. It speaks about women in the context of emigration and process of emigrants adaptation.

The second part of theses contains the discussion of emigration process tendency and adaptation of emigrants in the EU member states (Germany, the United Kingdom, Ireland and Greece). It reviews emigration processes in Lithuania and discusses general tendencies of emigration process as well as programs of emigrants adaptation in the EU member states in short. It submits the comparative analysis of multiculturalism and adaptation of emigrants in the United Kingdom, Germany, Greece and Ireland.

The third part of theses reveals the status of women emigrants in the EU member states and discusses their adaptation problems.

The fourth and the fifth parts of theses review methodology of study and submit results of the study. They present the analysis of emigrants from Lithuania emigration motives and adaptation study.

Women from Lithuania currently residing in the UK, Germany, Ireland and Greece took part in the study. Interviews of respondents were carried out in March – April 2008 via Internet, respondents were found via the embassies of the Republic of Lithuania, Lithuanian communities or women intermediaries residing in one of the above mentioned EU member states. 109 women emigrants from Lithuania were interviewed.

The study shows that learning or studying women adapt more quickly and easily in comparison with working or unemployed. As it was assumed, Lithuanian women who married foreign state citizens adapt as hard as the economic emigrants.

Working respondents take an active part in the cultural activities, visit theatres and exhibitions, however, do not go to the cinemas and city parties. Working women who took part in the study do not speak the language of accepting countries better than unemployed.

The study shows than main adaptation problems are undesire of local inhabitants to set good contacts and friendship with foreigners, bad knowledge of language and lower income than that of local inhabitants. Participation in the social activity is impeded by the lack of information and free time.

IVADAS

Politiniai, socialiniai ir ekonominiai pokyčiai turi esminį poveikį migracijos procesui. Lietuva tiesiogiai susiduria su migracijos reiškiniu. Spartūs pastarųjų metų pokyčiai pakeitė per daugelį metų susiformavusias migracijos tendencijas ir inspiravo naujas. Pastovų gyventojų prieaugį, sovietiniu laikotarpiu siekusį 6-8 tūkst. asmenų per metus, pakeitė emigracija.¹

Emigrantų skaičius išaugo praeito dešimtmečio viduryje, kuomet Lietuvos Respublikos piliečiams buvo panaikintas vizinis įvažiavimas į Daniją, Jungtinę Karalystę ir palaiapsniui į kitas Šengeno valstybes. Emigraciją iš Lietuvos sąlygoja ekonominiai motyvai – galimybė užsienio valstybėse gauti geresnes pajamas ir pagerinti buitines gyvenimo sąlygas.

Emigrantai gyvenimą užsienyje tapatina su ekonomine gerove, tačiau migracijos procese ne mažiau svarbūs istorijos, kultūros, socialinės aplinkos, tradicijų, kalbos veiksniai. Įprasta socialinė-kultūrinė aplinka ir emociniai ryšiai – pagrindiniai faktoriai, sulaikantys gyventojus nuo emigracijos. Kuriant repatriacijos programas ir siekiant išlaikyti gyventojus Lietuvoje, būtina rinkti informaciją apie užsienio valstybėse gyvenančius lietuvius. Reikalingi nuoseklūs tyrimai apie lietuvių imigrantų integraciją ES valstybėse, patiriamas problemas, gyvenimo užsienio šalyse privalumus ir trūkumus.

Ilgą laiką migracijos proceso problematikos tyrinėjimuose genderinis aspektas nebuvo akcentuojamas. Tik pastaraisiais dešimtmečiais atkreiptas dėmesys į migracijos „feminizaciją“: didėjantį moterų imigrantų skaičių, moterų rolę migracijos proceso kontekste bei problemas. Nuo 2000 m. moterys sudaro pusę visų migruojančių asmenų. Auga savarankiškų moterų skaičius, kurios dėl įvairių priežasčių nusprendžia migruoti: kelti kvalifikaciją, studijuoti užsienio valstybėse ar dirbti ir finansiškai išlaikyti gimtojoje šalyje likusią šeimą. Moterys susiduria su kiek kitomis problemomis nei vyrai imigrantai ir yra labiau pažeidžiamos dėl lyčių skirtumų, migracijos pobūdžio, statuso bei darbo rinkos specifikos nei vyrai imigrantai.²

Nepaisant ES formuojamos bendros imigracijos ir imigrantų integracijos politikos, tarp valstybių narių šioje srityje pastebimi ryškūs skirtumai. Pagal migracijos tendencijas įprasta skirti senąsias ES imigracijos valstybes: Didžiąją Britaniją, Vokietiją, Prancūziją, Skandinavijos

¹ A.Sipavičienė. Emigracija iš Lietuvos 1990-2002 m.: Protų nutekėjimas, darbo paieškos, prekyba žmonėmis // http://mks.lms.lt/sekcijos/sociologija/sipaviciene_audra.doc; prisijungimo laikas: 2008-02-01.

² Pessar, P., Mahler S. Transnational migration: Bringing Gender in. *International Migration Review*, 37, 2003. P. 12

valstybes ir naujasias: Airiją, Graikiją, Ispaniją, Italiją, Portugaliją³. Senosios imigracijos valstybės, susiduriančios su imigracijos procesu kelis dešimtmečius, kuria nuoseklią ir efektyvią imigracijos ir imigrantų integracijos politiką. Pagrindiniai emigrantų srautai iš Lietuvos taip pat nukreipti į senąsias imigracijos valstybes. Tačiau pastaraisiais metais padidėjo emigrantų srautai iš Lietuvos į naujasias imigracijos valstybes: Airiją, Ispaniją, Italiją, Graikiją.

Šiame darbe aptariama imigrantų adaptacija pasirinktose ES valstybėse besiskiriančiomis imigracijos tradicijomis ir pilietybės modeliais: Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Airijoje ir Graikijoje.

Šio darbo **problema** – moterų, emigrančių iš Lietuvos, socialinė, kultūrinė ir ekonominė adaptacija aukščiau minimose ES valstybėse.

Šio darbo **tikslas** – atlikti ES valstybių vykdomos emigrantų adaptacijos analizę, didžiausią dėmesį skiriant moterų emigrančių padėčiai ir patiriamoms problemoms. Minėtiems tikslams pasiekti buvo iškelti šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti bendrą ES ir atskirų pasirinktų valstybių imigracijos proceso raidą ir imigrantų adaptaciją, didžiausią dėmesį skiriant moterų imigrančių padėčiai.
2. Apibrėžti imigrantų adaptacijos proceso sampratą ir modelius.
3. Išanalizuoti moterų imigrančių padėtį ES valstybėse ir apžvelgti lygių teisių politikos raidą.
4. Atlikti emigrančių iš Lietuvos, gyvenančių JK, Vokietijoje, Airijoje ir Graikijoje, empirinį tyrimą.

Darbo tikslui ir uždaviniams pasiekti buvo naudojamos šiais šaltiniais:

- Mokslinė literatūra, Interneto tinklapiais lietuvių ir užsienio kalbomis migracijos ir imigrantų adaptacijos - integracijos temomis.
- ES valstybėse ir Lietuvoje atliktais moksliniais tyrimais ir projektais migracijos ir imigrantų integracijos klausimais.
- Statistiniais duomenimis ir anketine apklausa.

Šio darbo tyrimui atlikti pasirinktos moterys iš Lietuvos, gyvenančios JK, Vokietijoje, Airijoje ir Graikijoje. Anketinė apklausa atlikta 2008 m. kovo – balandžio mėnesiais internetu, respondenčių ieškant per LR ambasadas, lietuvių bendruomenes ar tarpininkes moteris, gyvenančias vienoje iš aukščiau minimų ES valstybių. Apklaustos 109 iš Lietuvos emigravusios moterys.

³ Psimmenos I. Immigration from the Balkans: Social Exclusion in Athens.- Athens: Papazissis, 1997. P. 5

Surinkti statistiniai duomenys apdoroti, naudojant SPSS (Statistical Package for Social Science) programą. Tyrime skaičiuoti duomenų vidurkiai, naudotas aprašomasis statistikos duomenų metodas ir ieškota koreliacijos tarp kintamųjų. Tyrimo išvados padarytos analizuojant gautus tyrimo rezultatus.

1. ES IMIGRACIJOS IR IMIGRANTŲ INTEGRACIJOS POLITIKA

1.1. Migracijos reiškinys ir jo samprata

Analizuojant migracijos procesą, remiamasi mokslinėje literatūroje pateiktais apibrėžimais ir kategorijomis.⁴

Migracija yra žmonių persikėlimas iš vieno regiono ar visuomenės į kitą, siekiant ten įsikurti.⁵ Trumpalaikis gyvenamosios vietos pakeitimas, persikraustymas poilsio, turizmo, verslo ar panašiais tikslais paprastai priskiriamas platesnei mobilumo sąvokai. „Migracija yra svarbus populiacijos augimo komponentas. Jis stipriai veikia socialinės populiacijos sudėtį ir dėl šios priežasties turi svarbų vaidmenį rasiniuose, etniniuose ir klasiniuose santykiuose.“⁶

Imigrantas – vienos valstybės pilietis, vykstantis į kitą valstybę nuolatiniam arba ilgalaikiam gyvenimui. Asmenys, vykstantys į kitą šalį trumpesniai nei šešių mėnesių laikotarpiui apibrėžiami kaip „turistai“ arba „lankytojai“.

Emigrantas – asmuo, persikėlęs į kitą valstybę nuolatiniam ar ilgalaikiam gyvenimui.

Pagal geografinį kriterijų migracija tradiciškai skirstoma:

- vidinę, t.y. migraciją šalies ar regiono viduje;
- išorinę arba tarptautinę, t.y. migraciją tarp skirtingų šalių. Apibrėžiant tarptautinę migraciją, reikia pažymėti, kad įprasta skirti imigracijos ir emigracijos valstybes. Paprastai besivystančios ir mažiau išsivysčiusios šalys yra migrantus eksportuojančios, o išsivysčiusios šalys – migrantus importuojančios šalys. Pagal šią klasifikaciją emigracinėms valstybėms galima būtų priskirti Rytų ir Centrinės Europos, Azijos, Afrikos, Pietų ir Centrinės Amerikos šalis.
- Imigracijos valstybėmis tradiciškai laikomos ES valstybės narės, JAV, Kanada, Australija.⁷

Pagal pobūdį migracija skirstoma:

- reguliarią (legalią) migraciją;

⁴ Jurgelaitienė G., Starkus S. Nelegalios migracijos ir nelegalaus mobilumo prevencija Europoje. Vilnius: LTU, 2000.

⁵ Giddens A. Sociologija. Vertimas. 2005. P-266

⁶ The Blackwell Dictionary of Sociology, 1995

⁷ Fakiolas R., King R. Emigration, Return, Immigration: A Review and Evaluation of Greece's Postwar Experience of International Migration // International Journal of Population Geography. 1998, Vol. 2. P. 171 – 190.

- nereguliarią (nelegalią) migraciją.

Reguliari arba legali migracija apima turistus, studentus, darbuotojus, įleidžiamus į šalį specialiai numatyta tvarka (pagal valstybės nustatytas darbo kvotas, akademinis mainus, dvišalius susitarimus ir pan.) ir išvykstančius iš šalies savanoriškai, vizito ar buvimo šalyje terminui pasibaigus. Legaliai migracijai galima priskirti etninę migraciją, kai repatrijuojama į savo istorinę tėvynę ir giminystės migraciją, kai siekiama susijungti su užsienyje gyvenančia šeima ar atvykti gyventi pas sutuoktinį. Derėtų pabrėžti, kad legalios migracijos sąvoka komplikuoja. Paprastai legali migracija apibūdina asmens įvažiavimo į šalį pobūdį, tačiau tam tikromis aplinkybėmis gali kisti ir iš legalios formos peraugti į nelegalią. Kartais asmenys, siekdami be komplikacijų patekti į šalį, vyksta prisidengdami apsimestiniu statusu (pvz., fiktyvių studijų, turizmo ar santuokos tikslais) arba tampa nelegaliais migrantais, kai baigiasi legalaus buvimo valstybėje terminas, nors į šalį atvyko legaliai. Legalios migracijos sąvoka komplikuojasi, kuomet valstybės įstatymų požiūriu asmuo šalyje būna teisiškai nustatyta laikotarpį, tačiau tuo pačiu metu užsiima nelegalia veikla – dirba neturėdami darbo leidimo ar darbo vizos.

Nereguliari migracija skirstoma:

- prieglobsčio prašymą, kuris apima pabėgėlius, t.y. asmenis, kurie yra priversti išvykti iš kilmės šalies ir ieškoti prieglobsčio kitoje valstybėje, kadangi kilmės valstybėje jiems gresia pavojus gyvybei arba laisvei. Pabėgėlio statusas gali būti suteiktas asmenims, persekiojamiems dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų pagal Jungtinių Tautų 1951 m. Ženevos konvenciją dėl pabėgėlio statuso. Pabėgėlio statuso suteikimas yra viena labiausiai paplitusių į ES valstybes nares nelegaliai atvykstančių asmenų keliamų problemų ir jų legalizavimosi būdų.
- nelegalią migraciją – persikėlimą ar bandymą persikelti ilgam laikui į kitą šalį, neteisėtai patenkant į kitos valstybės teritoriją. Nelegali migracija apima asmenis, kurie į šalį įvažiuoja nelegaliai ir dėl šios priežasties neturi legalaus statuso. Kaip buvo minėta, legali migracija gali transformuotis į nelegalią. Nelegali migracija nėra atskira izoliuota problema. Ji – sudėtingo ekonominių, socialinių ir politinių santykių tarp valstybių ir organizacijų komplekso dalis, ją lemia ir geografiniai šalių ypatumai.⁸ Kaip ir legalios migracijos atveju, nelegalios migracijos forma gali kisti priklausomai nuo aplinkybių, t.y. nelegali migracija gali būti legalizuota. Legalus statusas paprastai įgyjamas tokiais būdais:

⁸ Sipavičienė A., Tureikytė D., Nelegali migracija Lietuvoje: retrospektyva ir šių dienų problemos. 2000 Vilnius

1. gavus darbo leidimą arba darbo vizą;
2. patekus į imigracines kvotas;
3. repatriacijos būdu;
4. suteikus prieglobstį.

Pagal migracijos priežastis, migraciją derėtų skirti į dvi rūšis:

- priverstinę migraciją, kai asmuo išvyksta gyventi į kitą valstybę dėl kilmės šalyje iškilusios grėsmės;
- nepriverstinę (savanorišką) migraciją, kai asmuo išvyksta gyventi į kitą valstybę dėl geresnių ekonominių sąlygų ar didesnių savirealizacijos galimybių.

Priverstinė migracija apima politinę, etninę, rasinę, ekologinę, seksualinę, egzistencinę migraciją. Nepriverstinei migracijai pagal motyvus priskiriama politinė, rasinė, etninė, giminystės, ekonominė ir kriminalinė migracija.

Vadovaujantis pastarųjų dešimtmečių migracijos tendencijomis, akivaizdu, kad ekonominė savanoriška migracija sudaro vieną didžiausių migracijos dalių, ypač imigracijos į ES valstybes nares. Savanoriška ekonominė migracija labiausiai paplitusi emigracijos rūšis Lietuvoje. Dėl šios priežasties dera išsamiau apžvelgti ekonominę migraciją ir ją įtakojančius veiksnius. Ekonominiu migracijos terminu apibrėžiamas procesas, kai asmuo iš savo valstybės ilgam ar visam laikui išvyksta į kitą valstybę, siekdamas geresnio gyvenimo lygio. Ekonominės migracijos priežastimis laikomos dvi pagrindinės ekonomiškai išmatuojamos sąlygos: geresnio darbo užmokesčio ir geresnio gyvenimo paieška.⁹ Ekonominė migracija svyruoja nuo nelegalios iki legalios; tai priklauso nuo priimančios valstybės įstatyminės bazės, tačiau šiuo metu ES valstybėse tokia migracija paprastai yra nelegali. Ekonominės migracijos kontekste yra vartojami „ekonominio migranto“, „darbo migranto“ ir „darbuotojo svečio“ terminai. Pastarasis terminas paprastai vartojamas, siekiant apibūdinti Vokietijoje laikinai dirbančius asmenis iš kitų valstybių.

Tiriant migraciją paprastai išskiriami trys pagrindiniai ekonomiškai motyvuoti migracijos veiksniai:

- paklausos – traukos veiksniai, kurie traukia migrantus į kitą šalį, t.y. darbo jėgos paklausa industrinėse šalyse;
- pasiūlos – stūmos, kurie skatina migrantus išvykti į kitą šalį dėl mažo darbo užmokesčio ir nedarbo kilmės šalyje;

⁹ Fakiolas R., King R. Emigration, Return, Immigration: A Review and Evaluation of Greece's Postwar Experience of International Migration // International Journal of Population Geography. 1998, Vol. 2. P. 171 – 190

- tinklų, t.y. ryšių su kitose šalyse gyvenančiais šeimos nariais, artimaisiais, draugais, pažįstamais, etninėmis bendruomenėmis. Šiuo atveju materialiniai poreikiai siejami su ideologiniais – kultūriniais migraciją įtakančiais motyvais. Prie ryšių veiksnio dažnai priskiriama pažanga technologijų, transporto ir žmogaus teisių srityje.

Derėtų pabrėžti, kad egzistuoja įvairios ekonominės migracijos klasifikacijos teorijos. Šiame darbe pasirinkta neo – klasikinė ekonomiškai motyvuotos migracijos teorija, apibrėžiama pagal geografinius skirtumus darbo paklausos ir pasiūlos požiūriu.¹⁰

Aptariant ekonominę migraciją, svarbu apibrėžti proto nutekėjimo fenomeną, kuris įgauna vis didesnius mastus besivystančiose bei mažiau išsivysčiusiose šalyse ir tampa aktualia Lietuvos problema. Protų nutekėjimas apibūdinamas kaip kvalifikuotų specialistų išvykimas ilgam ar visam laikui į kitą šalį, paprastai dėl geresnio darbo užmokesčio ar geresnių gyvenimo sąlygų.¹¹ Ekonominės migracijos, ypač protų nutekėjimo atveju, pagal asmens statuso lygį migraciją įprasta skirti:

- vertikalią migraciją, t. y. kai asmuo kyla arba leidžiasi socialinės hierarchijos laiptais, atitinkamai užimdamas aukštesnę arba žemesnę padėtį visuomenėje,
- horizontalią migraciją, kai asmuo, keisdamas savo padėtį visuomenėje, iš esmės išlaiko tokio paties lygio socialinę padėtį.

Gyventojų migracijos požiūriu valstybės gali vykdyti skirtingą migracijos politiką:

- ribojančią migraciją;
- skatinančią migraciją;
- neutralią / pasyvią, kuomet valstybė nereguliuoja migracijos procesų ir leidžia jiems vystytis natūralia eiga.

Galima skirti pagrindinius tarptautinės migracijos valdymo tikslus:

- išsaugoti valstybės ekonominio vystymosi pusiausvyrą;
- užtikrinti socialinį valstybės saugumą;
- užtikrinti darbo rinkos balansą;
- nepažeisti etnokultūrinių interesų.

¹⁰ Harris, J. R., Todaro M. P. Migration, Unemployment and Development. A two sector Analysis // American Economic Review, Vol. 60. P.126 – 142.

¹¹ Protų nutekėjimo reiškiny ir jo atspindžio Lietuvos intelektiniame kapitale bruožai: žvalgomas tyrimas.//http://education.ktu.lt/failai/ataskaitos/brain_drain/brain_drain.pdf; prisijungimo laikas: 2008 –02 – 08.

Migracijos politikos objektas – migracijos procesus formuojančios sąlygos. Migracijos politikos principai atspindi konkrečios valstybės išsivystymo lygį, socialinę, ekonominę, politinę situaciją, ideologiją ir kultūrą.¹²

1.2. Imigrantų adaptacijos sąvoka

Socialiniuose moksluose adaptacijos sąvoka apibrėžiama kaip abipusė individo ir visuomenės sąveika, kurios metu suderinami jos dalyvių tarpusavio reikalavimai ir lūkesčiai¹³. Įvairūs autoriai pateikia skirtingas adaptacijos sąvokas. Socialinę adaptaciją galima suprasti kaip individo siekių, lūkesčių derinimą su jo galimybėmis ir su visuomenės lūkesčiais bei reikalavimais. Yra socialinė-kultūrinė adaptacija, psichologinė adaptacija. Apie adaptaciją turi būti sprendžiama ne tik pagal individų nuostatas, bet ir pagal socialinį kontekstą. Sociokultūrinė adaptacija apima ir individo „išorines sąlygas“ ir individų gebėjimus dalyvauti visuomenėje. Akultūracija - tam tikros kultūros elementų perėmimas, įsisavinimas (svarbiausias – kalba). Nepaisant skirtingų adaptacijos sąvokos interpretacijų visuotinai pripažįstama, kad adaptacija - sudėtinis ilgalaikis procesas, apimantis daugelį visuomenės gyvenimo sferų. Imigracijos proceso kontekste individų adaptacijos strategijos tradiciškai apima imigrantų integracijos, asimiliacijos, marginalizacijos ir separatizmo koncepcijas. Šiame darbe išsamiai nagrinėjama imigrantų integracijos – neintegracijos dichotomija, kitas individų adaptacijos strategijas apibūdinant tik esant tiesioginiam santykiui su integracijos procesu. Be integracijos teorinių aspektų šiame skyriuje nagrinėjami reiškiniai ir faktoriai, įtakojantys imigrantų integracijos sėkmę/nesėkmę ir adaptacijos laipsnį proceso kontekste. Svarbiausias imigrantų adaptacijos proceso aspektas – imigrantų socialinis, politinis ir pilietinis dalyvavimas, įsitraukimas į ekonominį, politinį ir kultūrinį dominuojančios visuomenės gyvenimą. Pagal dominuojančios visuomenės ir imigrantų tarpgrupinių socialinių kontaktų pobūdį skiriamos adaptacijos strategijos¹⁴:

¹² A. Vildžiūnienė. Lietuvos, Latvijos ir Estijos migracijos politikos kontūrai // <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr9/migrac.asp>, prisijungimo laikas: 2008-01-22.

¹³ The Concise Oxford Dictionary of Sociology/Ed. by G. Marshall. Oxford, N.Y.: Oxford University Press/1994. P. 28

¹⁴ Lillesaar W. Integration – A Lifelong Never Ending Leaving and Adjustment Process.// Migration and Refugee Policy on the Eastern Border of the European Union./ Ed. Kari – Hakola. University of Jyväskylä, 1998. P. 125.

1. Genocidas – kuomet dominuojanti visuomenės dauguma etniniu pagrindu naikina ar siekia sunaikinti etninę mažumą / imigrantų bendruomenę .
2. Asimiliacija – imigrantų supanašėjimas su daugumos etnine grupe (kultūrinių ir socialinių skirtumų išnykimas). Pažymėtina, kad asimiliacija yra vienpusis procesas, kuriame aktyviai dalyvauja imigrantai. Asimiliacijos proceso eigoje dominuojanti visuomenės dalis lieka pasyvi.
3. Segregacija – sąmoningai vykdomas atsiribojimas nuo dominuojančios visuomenės dalies. Prielaidas segregacijai gali sudaryti dominuojančios daugumos sukurtos kliūtys, kuomet stengiamasi atriboti imigrantus nuo tam tikros veiklos, teritorijų ir pan. Segregacija gali būti vykdoma ir imigrantų grupės, kuri atsiribojimą nuo dominuojančios visuomenės sukuria siekdama išlaikyti etninį nepriklausomumą teritorijos, kultūros paveldo, specialių mokyklų ir panašių kategorijų atžvilgiu.
4. Integracija. Plačiąja prasme imigrantų integracijos terminu apibrėžiamas procesas, kurio eigoje imigrantai tampa dominuojančios visuomenės dalimi, išlaikančia savo etninį tapatumą ir tuo pat metu turinčia pakankamą įgūdžių dalyvauti visuomenės veikloje. Integracija gali būti tiriamą:
 - a) kaip procesas, kurio metu imigrantai tampa funkcionalia svarbių visuomenės sektorių dalimi. Šio proceso metu įgauna reikalingus įgūdžius ir teises naudotis tam tikrais visuomenės sektorių šaltiniais ir dalyvauti visuomenės veikloje;
 - b) kaip visuomenės būvis. Tiriama, koku laipsniu imigrantai pasiekia gerovės tikslus;
 - c) kaip veiksmas. Tiriama imigrantų veiksmai, jiems siekiant pagrindinių tikslų. Didžiausias dėmesys skiriamas kliūtims, trukdančioms pasiekti tikslus.
5. Marginalizacija. Padėtis, kai imigrantai praranda tautinį tapatumą ir savo tautos paramą, tačiau neįgyja pakankamai įgūdžių ir visaverčio pripažinimo kitoje – priimančioje visuomenėje.

Imigrantų adaptacija suvokiama kaip abipusis procesas tarp dominuojančios visuomenės ir imigrantų grupės. Pažymėtina, kad imigrantų adaptacija gali būti sėkminga tuomet, kai procese dalyvauja visi socialiniai subjektai: viešojo administravimo institucijos, visuomeninės organizacijos, dominuojanti visuomenė ir imigrantai. Skirtingai nei asimiliacijos atveju, adaptacijos kontekste integracija neapsiriboja vien imigrantų iniciatyvomis.

Imigrantų adaptacijos procese reikėtų skirti du pagrindinius etapus, kurių valdymas reikalauja skirtingų priemonių ir strategijų:

1. atvykimas į šalį. Pirmoje stadijoje imigrantai yra naujakuriai. Svarbiausia pirmame etape yra organizuoti įvadinės programos naujakuriams, kurios apimtų skubų leidimų dirbti / gyventi išdavimą, būtinos informacijos apie šalį suteikimą, kalbos kursus, valstybinių institucijų ir NVO pagalbą, socialines ir sveikatos apsaugos paslaugas. Pirmo etapo strategijos taikomos nuo kelių mėnesių iki kelerių metų, priklausomai nuo imigrantų poreikių ir priimančiosios valstybės tradicijų;
2. įsikūrimas šalyje. Reikšminga socialinės – kultūrinės integracijos dimensija, kuri apima socialinių santykių tarp dominuojančios visuomenės ir imigrantų bendruomenės formavimąsi, įsitraukimą į ekonominį, kultūrinį, socialinį autochtonų visuomenės gyvenimą. Šioje stadijoje nesėkmingos integracijos atveju pasireiškia segregacija, rasizmas, ksenofobija. Antroje stadijoje svarbios integracijos programos ir projektai, įtraukiantys į integracijos procesą abi kontaktuojančias puses: imigrantus ir dominuojančią visuomenę.¹⁵

Vertinant imigrantų adaptaciją, svarbu atsižvelgti į imigrantų integracijos dimensijas. Galima skirti struktūrinę ir socialinę – kultūrinę imigrantų integraciją. Struktūrinė imigrantų integracija siejama su politine ir ekonomine integracijos dimensija. Socialinė – kultūrinė integracijos dimensija apima procesą, kurio metu imigrantai plėtoja tarpgrupinius socialinius kontaktus su daugumos visuomene ir įsitraukia į visuomenės gyvenimo socialinę ir kultūrinę sferą. Iš dalies, socialinei - kultūrinei imigrantų integracijai priskiriamos kultūrinės įvairovės, abipusės pagarbos ir tolerancijos tarp imigrantų ir dominuojančios visuomenės koncepcijos.

Pagal imigrantų integracijos dimensijas skiriami integracijos rodikliai. ES valstybėse integracijos rodiklių visuma varijuoja priklausomai nuo valstybės vykdomos integracijos politikos. Klasikinę integracijos struktūrą sudaro teisinės priemonės (legalus imigranto statusas, pilietybė ir antidiskriminacija), užimtumas, išsilavinimas, būstas, sveikatos apsauga, kultūra, kalba ir švietimas.¹⁶ Šiame darbe imigrantų adaptacijos procesas ir lygmuo vertinamas remiantis platesne integracijos rodiklių klasifikacija, kuri apima:

1. kompetenciją ir įgūdžius;

¹⁵Paivarinne S. The Implementation of Integration Policies. Immigrant Integration as a Process in Society.// Migration and Refugee Policy on the Eastern Border of the European Union./ Ed. Kari Hakola. – University of Jyväskylä, 1998.

¹⁶Diversity and Cohesion: New Challenges for the Integration of Immigrants and Minorities. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000.

2. dalyvavimą visuomenės veikloje;
3. socialinį ir ekonominį savarankiškumą.

Siekiant tinkamai apibrėžti šiuos rodiklius, derėtų bendrais bruožais apibūdinti jų pagrindinius aspektus.

Kompetencija ir įgūdžiai apima dominuojančios visuomenės suformuotus ir įvaldytus įgūdžius, kuriuos privalo įgyti imigrantai. Įgūdžiams įgyti yra organizuojamos specialios programos (įvadinės programos naujakuriams). Daugeliu atveju, imigrantai turi įgyti profesinę kvalifikaciją, atitinkančią priimančiosios valstybės reikalavimus, diplomus, kalbos mokėjimą patvirtinančius pažymėjimus ir pan. Tačiau reikia akcentuoti, kad tam tikri įgūdžiai gali būti įgyjami neformaliai, t.y. socialiniai ir komunikaciniai įgūdžiai, būtini darbo ir kasdienio gyvenimo sferose.

Dalyvavimas dominuojančios visuomenės veikloje apima:

- a) politines priemones (balsavimo teisę ir pilietines laisves);
- b) interesų grupių veiklą (profsąjungų, imigrantų bendruomenių, meno ir sporto kolektyvų);
- c) socialinę rūpybą ir sveikatos apsaugą;
- d) bendrojo bei profesinio ugdymo galimybes ir prieinamumą;
- e) dalyvavimą socialiniame ir kultūriniame visuomenės gyvenime.

Nesėkmingos integracijos rodikliai šiuo atveju yra politinė apatija, socialinė ir kultūrinė izoliacija, nesinaudojimas socialine ir sveikatos apsaugos sistema.

Savarankiškumas apima socialinės ir ekonominės nepriklausomybės rodiklius:

1. įsitraukimą į darbo rinką ir darbo kokybę;
2. gyvenimo sąlygas (vertinamos pagal bendruosius valstybės standartus);
3. pajamų struktūrą.¹⁷

Kalbant apie imigrantų adaptaciją svarbu pabrėžti individualių ir grupinių strategijų reikšmę adaptacijos procese. Pripažįstama, kad individų adaptacijos į dominuojančią visuomenę sėkmę gali užtikrinti tokie svarbūs faktoriai kaip imigranto asmenybė, socialinis ir ekonominis statusas, šeimos struktūra, gyvenimo patirtis, kultūrinis paveldas, migracijos motyvai, smurto, karų ar stichinių nelaimių patyrimas kilmės šalyje. Didelę įtaką imigrantų adaptacijai turi individualiai pasireiškiantys kintamieji rodikliai migracijos proceso ir įsikūrimo naujoje valstybėje metu. Pabrėžiama, kad migracijos metu asmenys patiria stresą, kuris skirtingais laipsniais turi įtakos būsimausiai sėkmingai/nesėkmingai adaptacijai imigracijos valstybėje. Migrantų patiriamo streso

¹⁷ Paivarinne S. Ibid.

vertinimas priklauso nuo imigranto asmenybės ir ankščiau minėtų individualių rodiklių. Patiriamas stresas migracijos metu tiesiogiai siejasi su kultūrinio šoko reiškiniu, kuris taip pat turi būti vertinamas individualiai. Kultūrinio šoko sindromas būdingas pradiniam įsikūrimo imigracijos valstybėje etapui. Jį įtakoja kultūriniai, ekonominiai, socialiniai veiksniai bei nepagrįsti išankstiniai imigrantų lūkesčiai. Kultūrinis šokas yra normali imigrantų reakcija į pasikeitusias aplinkybes. Kultūrinį šoką sukelia įvairios imigrantų reakcijos: tapatumo paieška imigracijos valstybėje, įtampa, buvusio statuso, ekonominių ir socialinių garantijų, draugų, tėvynės praradimo jausmas, šokas dėl kilmės ir imigracijos valstybių kultūrinių skirtumų ir įgūdžių stokos.¹⁸ Kultūrinio šoko reiškiniui ypatingą svarbą turi geografinės distancijos ir pokyčių dydžio rodikliai. Reikėtų pabrėžti, kad kultūrinį šoką rečiau patiria ar patiria mažesniu mastu imigrantai, kurie turi tiesioginius ryšius su priimančiąja šalimi (santykiai prieš imigraciją su toje valstybėje gyvenančiais šeimos nariais, draugais). Kultūrinį šoką mažina kultūriniai, religiniai lingvistiniai (priimančiosios šalies kalbos mokėjimas) ryšiai ir priverstiniai migracijos motyvai.

Apibrėžiant imigrantų adaptaciją ES lygiu, svarbu pažymėti, kad ES valstybės narės skiriasi viena nuo kitos istorine raida ir jos sąlygotais specifiniais bruožais, neatsiejamais nuo etninės tapatybės. Kultūrinės tapatybės reiškinys ir imigracijos tradicijos įtakoja imigrantų integracijos proceso suvokimą ir apibrėžimą skirtingose ES valstybėse. Derėtų akcentuoti, kad ES imigrantų integracijos modeliai tiesiogiai siejami su nacionalinės pilietybės koncepcijomis.¹⁹ Skiriami trys ES valstybėse narėse dominuojantys integracijos modeliai, atspindintys skirtingas integracijos ideologijas. Darbe pateikiami R. Kastoryano²⁰ išskirti imigrantų integracijos modeliai, juos siejant su M. Mitchell ir D. Russel²¹ skiriamais pilietybės modeliais nacionalinėse valstybėse:

1. Prancūzijos politinės asimiliacijos modelis, paremtas į visuomenę orientuota, asimiliacine etnonacionaline savivoka ir jus soli („Žemės teisė“), pilietinės pilietybės, išraiška. Imigrantai tampa nedaloma visuomenės dalimi, įgydami valstybės pilietybę.

¹⁸ Lillesaar W. Ibid.

¹⁹ Favell, A. Immigration and the idea of citizenship in France and Britain. – London: Macmillan, 1999.

²⁰ Kastoryano R. Transnational Participation and Citizenship. Immigrants in the European Union. – Paris: Fondation National des Sciences Politique, 1999.

²¹ Mitchell M., Russel D. Immigration, Citizenship and Social Exclusion in the New Europe // Developments in European Social Policy. Convergence and Diversity. / Ed. Sykes R., Alcock P. The Policy Press, 1998. P. 75 – 94.

2. Vokietijos funkcinės asimiliacijos modelis ir jus sanguinis („Kraujo teisė“) - etninės pilietybės išraiška. Vokietijoje integracija į daugumos visuomenę yra sunkiai prieinama ne vokiečių kilmės imigrantams, tačiau ypatingai atvira etniniams vokiečiams, repatriantams iš Rytų ar Centrinės Europos. Pagal funkcinės asimiliacijos modelį vyksta socialinė, ekonominė imigrantų integracija, tačiau nesuteikiamos dalyvavimo teisės politinėje ir pilietinėje sferoje. Pastarasis integracijos modelis būdingas turinčioms gilią etnines tradicijas ES valstybėms narėms: Austrijai, Danijai, Italijai ir Graikijai.
3. Didžiosios Britanijos multikultūrinis integracijos modelis ir multikultūrinės pilietybės modelis. Pastarasis modelis paremtas pliuralistine demokratijos koncepcija, pripažįstančia etninių ir kultūrinių skirtumų koegzistavimą. Įgydami pilietybę, imigrantai įgyja teisę dalyvauti politinėje ir pilietinėje sferoje, tuo tarpu išlaikydami ir tautinį identitetą. Multikultūrinės integracijos modelis taikomas didžiojoje Britanijoje, Airijoje, Švedijoje ir Nyderlanduose.

1.3. Moterų migracijos ir imigrantų adaptacijos procesų kontekste

Migracijos tyrimuose ilgą laiką genderinis aspektas nebuvo akcentuojamas, formuojant klaidingą nuomonę, kad migracija susijusi su vyriškąją populiacijos dalimi. Moterų migracija minėta šeimos susijungimo kontekste, apsisprendimą migruoti bei migracijos motyvus priskiriant išimtinai vyrams. Patriarchalinėje sistemoje vyrai vaizduoti kaip šeimą išlaikantys asmenys, tuo tarpu moteris – namų šeimininkė, gimdančios vaikus ir besirūpinančios jų auklėjimu. Moterų vaidmuo, auklėjant vaikus, yra neabejotinai didesnis nei vyrų, tačiau, nepaisant patriarchalinių tradicijų, didėja moterų aktyvumas daugelyje visuomenės veiklos sričių. Moterų imigrantų skaičius didėja, sudarydamas pusę visų migruojančių asmenų. Moteris migruoja dėl įvairių priežasčių - vis auga emancipuotų moterų skaičius. Tačiau pastaraisiais metais, žiniasklaidoje formuojami ir klaidingi stereotipai, susiję su moterų mobilumu – migracija. Moteris migracijos kontekste dažnai minimos kaip prekybos žmonėmis aukos – sekso turizmo reiškinio dalis. Šis reiškinys kuria moters – „aukos“, nesugebančios pasirūpinti savo gerbūviu ir priklausomos nuo vyrų, paveikslą.

Reikėtų aptarti moterų patiriamas problemas imigracijos proceso kontekste. Moteris dažniau patiria fizinį ir psichologinį smurtą nei vyrai imigrantai. Susiduriama su problema, kad moteris negali gauti pagalbos dėl kalbos barjero, šeimos ryšių, izoliacijos, kultūrinių skirtumų ar

diskriminacijos dėl tautybės. Moterys susiduria su išskirtinėmis problemomis, susijusiomis su sveikatos priežiūra. Skirtinga kultūra, kalbos barjeras, socialinių garantijų sistemos diferenciacija skirtingose šalyse dažnai sukelia problemų gaunant gydytojų pagalbą ar informaciją apie sveikatos apsaugos sektorį. Moterys imigrantės, naudodamosis socialinėmis ir sveikatos apsaugos paslaugomis, dažnai pirmą kartą susiduria su viešųjų paslaugų sfera ir priimančiosios visuomenės taisyklėmis. Daugelyje valstybių nedirbanti moteris neturi teisės gauti nemokamos sveikatos priežiūros paslaugų. Dažnai moterys susiduria su kontracepcijos problema, jos pažeidžiamesnės nei vyrai dėl lytiškai plintančių ligų kontrolės bei prevencijos. Taip pat moterys dažniau nei vyrai susiduria su psichinės sveikatos problemomis, kurią gali paveikti namų aplinka: vaikų priežiūra, santykiai su sutuoktiniu bei priklausomybės nuo jo laipsnis, nestabilumo ir nesaugumo jausmas, kurį įtakoja priimančios valstybės kultūriniai skirtumai bei visuomenės požiūris į kitataučius. Moterys dažniau nei vyrai jaučia nostalgiją gimtajai šaliai ir, nepaisydamos asmeninio pobūdžio interesų ir problemų, aukojasi dėl vaikų gerovės.²²

Viena pagrindinių problemų, su kuria susiduria moterys imigrantės, yra išsilavinimas ir galimybė lavintis, atsižvelgiant į faktą, kad 50% moterų imigrančių ES valstybėse turi tik pagrindinį išsilavinimą ir tik 17% siekia aukštojo universitetinio išsilavinimo. Švietimo sistema vaidina vieną pagrindinių veiksnių moterų imigrančių adaptacijos procese. Pabrėžtina, kad besimokančios ar studijuojančios moterys adaptuojasi greičiau ir lengviau nei dirbančios ar bedarbės moterys. Kalbų mokymasis, kultūros, pilietinių ir socialinių teisių pažinimas, taip pat lavinimasis ir naujų įgūdžių įgijimas yra pagrindiniai faktoriai, lemiantys sėkmingą naujai atvykusių imigrančių adaptaciją užsienio valstybėje. Kalbos mokėjimas yra pagrindinis faktorius, lemiantis adaptacijos proceso lengvumą. Kalbos nemokėjimas turi tiesioginę įtaką bedarbystei bei socialinei - kultūrinei moterų imigrančių atskirčiai.

Darbo patirties neturėjimas ir formalios/neformalios kvalifikacijos stygius - dar viena kliūtis, su kuria susiduria darbo ieškančios moterys. Didžiąją dalį migruojančių moterų sudaro vidurinės socialinės klasės atstovės, kurios gimtojoje šalyje priskiriamos vidutiniškas pajamas gaunančių gyventojų sluoksniui. Paprastai migruojančios moterys turi ekonominių ir socialinių ambicijų, tačiau svetimose šalyse dažnai susiduria su neigiamu požiūriu į kitataučius bei ksenofobija ir yra priverstos dirbti jų kvalifikacijos neatitinkančius darbus. Užsienio valstybėje moterys imigrantės dažniau nei vyrai tampa nekvalifikuotomis darbininkėmis ir jų įgytas išsilavinimas bei kvalifikacija neatitinka atliekamo darbo. Moterys imigrantės susiduria su darbo pasirinkimo problema. Paprastai migrantai traktuojami kaip pigi ir lanksti darbo jėga. Pastebima tendencija,

²² Kofman, E., Phizaklea, A., Raghuran, P., Gender and International Migration in Europe. Employment, Welfare and Politics. - London: Rutledge, 2000. P. 85

kad moterys imigrantės dirba nenuolatinį, žemos kvalifikacijos ir mažai apmokamą darbą šešėlinės ekonomikos arba neteisėtos veiklos sektoriuose. Dėl šios priežasties moterys dominuoja tokiuose sektoriuose kaip namų ruoša, pagalbinė darbo jėga viešojo maitinimo įstaigose, aprangos bei žemės ūkio pramonėje. Darbo rinkoje moterys imigrantės dažnai susiduria su nestabilia padėtimi dėl ksenofobiško darbdavių požiūrio. Namų ūkyje dirbančios moterys patiria dar didesnę išnaudojimą bei yra labiau pažeidžiamos nei kituose sektoriuose dirbančios moterys. Šiame sektoriuje dirbančių imigrantų visose ES valstybėse daugumą sudaro moterys, paprastai jos dirba nelegaliai, be socialinių garantijų.²³

Moterų integracijai ir adaptacijai užsienio valstybėse didelį vaidmenį turi pilietybė. Dalyvavimas politiniame ir visuomeniniame gyvenime, ypač teisė balsuoti, pagreitina adaptacijos ir integracijos procesą į priimančią visuomenę. Balsavimo teisės įgyjimas ir galimybė dalyvauti valstybės rinkimuose yra pirmas žingsnis į integraciją. Reikėtų pabrėžti, kad balsavimo teisė suteikiama valstybės piliečiams. Šiame darbe balsavimo teisė nėra moterų adaptacijos kriterijus dėl Lietuvos Respublikos vykdomos politikos. Dėl dvigubos pilietybės draudimo daugelis asmenų išlaiko LR pilietybę, neįgydami teisės dalyvauti užsienio valstybės politiniame gyvenime. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad adaptaciją ir integraciją skatina ir tokie veiksniai, kaip dalyvavimas bendruomenės veikloje bei užsienio valstybėje organizuojamuose kultūriniuose renginiuose.

Legalus imigrantės statusas moterų integraciją tiriančioje literatūroje išskiriamas kaip pagrindinis faktorius, lemiantis sėkmingą adaptaciją priimančioje šalyje. ES valstybėse moterų imigrantų statusas dažniausiai priklauso nuo sutuoktinio statuso, tuo atveju, jei migruojama dėl šeimos susijungimo. Reikėtų pabrėžti, kad legalus statusas dažnai gali keistis, pasikeitus šeiminei aplinkai: išsiskyrus su sutuoktiniu ar jam išvykus. Taip pat statusas gali keistis ir „proto nutekėjimo“ atveju ar ekonominės migracijos atveju, jei moteris praranda darbą. Reikėtų pabrėžti, kad Lietuvai įstojus į ES ir daugeliui ES valstybių atvėrus darbo rinką Lietuvos piliečiams, moterys į ES valstybes atvyksta gyventi legaliai, tačiau dėl specifinių darbo rinkoje veikiančių įstatymų ir darbo leidimų dažnai susiduria su nelegaliu darbu, socialinių garantijų praradimu ar neįgijimu ir kvalifikacijos neatitinkančiu darbu.

Derėtų skirti moterų imigrantų patiriamas problemas pagal migracijos priežastis ir pobūdį. Moterys, imigravusios šeimos susijungimo ar šeimos kūrimo tikslu, neatsiejamos nuo sutuoktinio socialine, finansine, teisine prasme ir dažniau nei ekonominės migrantės patiria marginalizaciją ir kultūrinę - socialinę atskirtį. Šeimos susijungimas ir skirtingų tautybių asmenų santuokos yra teigiamas reiškinys tuo atveju, jei moteris nepatiria smurto šeimoje ir turi galimybę dalyvauti

²³ Ibid. P. 92

socialiniame, kultūriniame, politiniame užsienio valstybės gyvenime. Sėkminga santuoka dažnai turi įtakos lengvesniam adaptacijos procesui nei netekėjusių ar ištekėjusių už nevietinių gyventojų moterų atveju.

Ekonominės emigracijos atveju moterys susiduria su priklausomybe nuo darbdavio. Dirbančios moterys imigrantės gali patirti problemas, susijusias su darbo sąlygomis. Moterys imigrantės yra dažniau išnaudojamos seksualiai, joms mokamas mažesnis atlyginimas, sunkiau susirasti darbą nei vyrams imigrantams. Ypač pažeidžiamos moterys, dirbančios tam tikruose specifiniuose sektoriuose: slaugos ir namų ūkio.²⁴

²⁴ Anthias, F., Lazaridis, G. Gender and Migration in Southern Europe: women in move. – Oxford: Berg, 2000. P.65 – 94.

2. MIGRACIJOS PROCESO TENDENCIJOS IR IMIGRANTŲ ADAPTACIJA ES VALSTYBĖSE. MOTERŲ PADĖTIS ES VALSTYBĖSE

2.1. Trumpa Lietuvos emigracinių procesų apžvalga

Emigracija nėra naujas reiškinys nei Europos, nei Lietuvos istorijoje. Tarptautinė lietuvių migracija yra vientisos, globalioje bendruomenėje besireiškiančių pokyčių grandinės dalis. Anot tyrinėtojų, šiuolaikiniai migracijos ypatumai nėra nauji, jie tiesiog išsiskynę istoriniuose santykiuose ir susiformavę sąveikaujant įvairiems faktoriams: politiniams, demografiniams, socialiniams, ekonominiams, geografiniams ir kultūriniais.²⁵

Pastarąjį dešimtmetį emigracija tapo viena opiausių Lietuvos visuomenės problemų. Paskaičiuota, kad per pastaruosius 15 metų iš Lietuvos į užsienio šalis visam laikui gyventi išvyko apie 10 proc. Lietuvos gyventojų. Reikėtų akcentuoti, kad Lietuvoje oficialūs statistiniai duomenys neatspindi realios emigracijos apimties. Duomenys renkami tik apie Lietuvos piliečius, kurie išvyksta į užsienį legaliai nuolatiniam gyvenimui ir deklaruoja savo išvykimą. Lyginant Lietuvos statistiką su kitų šalių statistiniais duomenimis, galima daryti išvadą, kad emigracijos iš Lietuvos mastai kelis kartus didesni. Akcentuotina, kad emigracijos mastai išskiria mūsų valstybę iš kitų pokomunistinių šalių. Migracija vienaip ar kitaip paliečia ne tik siunčiančias ar priimančias migrantus valstybes, bet ir įvairių šalių visuomenes, taip pat ir Lietuvos.

XIX a. pabaiga gali būti charakterizuojama kaip pirmosios masinės emigracijos bangos pradžia iš Lietuvos, Lenkijos, Rusijos bei kitų Rytų Europos valstybių į Vakarus, daugiausia JAV. Antroji emigrantų banga į užsienio valstybes buvo nulemta Antrojo pasaulinio karo. Tuo laikotarpiu dauguma emigrantų išvyko iš Lietuvos skatinami politinių motyvų. Tiek nacių vykdoma antisemitizmo, tiek sovietų – trėmimo politika privertė daugelį inteligentų ir kitų visuomenės veikėjų ieškoti politinio prieglobsčio Vakarų Europos šalyse bei JAV. Žlugus komunistiniam režimui, milijonai žmonių išvyko gyventi į užsienį dėl etninių - politinių priežasčių: žydai – į Izraelį, etniniai vokiečiai – į Vokietiją, rusai – į Rusiją. Kiti tapo karo pabėgėliais ar emigravo nelegaliai.

Šaltojo karo metu iškilusi Rytų bloko „geležinė uždanga“ neabejotinai turėjo didžiulę įtaką šiuolaikinei emigracijai iš „Rytų bloko“ valstybių. „Geležinės uždangos“ politika buvo siekiama apsisaugoti nuo „protų nutekėjimo“ ir nuo vakarietiško kapitalo antplūdžio. Reikia pastebėti, kad nepaisant draudimų vykti į Vakarus, mobilumas Sovietų Sąjungos teritorijoje ne tik nebuvo

²⁵ <http://www.geopolitika.lt/?artc=456>

draudžiamas, bet net skatintinas reiškinys. Griuvus „geležinei uždangai“ ir 1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, emigraciniai srautai iš Lietuvos pradėjo sparčiai didėti. 2004 m. Lietuvai tapus ES valstybe nare ir įsigaliojus laisvam asmenų judėjimui, emigracija dar suintensyvėjo. Per pastaruosius septyniolika metų kasmet žymiai daugiau šalies gyventojų emigravo iš Lietuvos nei imigravo. Tai lėmė šalies gyventojų skaičiaus mažėjimą, gyventojų senėjimą, didėjantį lyties ir amžiaus disbalansą, darbo jėgos, ypač kvalifikuotos, trūkumą. Darbo jėgos trūkumas daro neigiamą įtaką šalies ekonominei plėtrai. Tačiau yra ir teigiamų šių procesų pasekmių: mažėja nedarbas, didėja gyventojų užimtumas, didėja darbo užmokestis, užsienyje gyvenantys emigrantai suteikia vis didesnę finansinę paramą savo šeimos nariams, likusiems Lietuvoje, intensyvėja kultūriniai mainai.²⁶

1990–2006 m. emigravo 447 tūkst. šalies gyventojų, imigravo – 87 tūkst. žmonių, neigiamas migracijos saldo sudarė 360 tūkst. gyventojų. Lietuva – viena iš ES valstybių narių su neigiamu migracijos saldo. Europos Bendrijų statistikos tarnybos duomenimis 2006 m. tik penkiose ES valstybėse narėse migracijos saldo 1000 gyventojų buvo neigiamas: Nyderlanduose (-2,2), Lietuvoje ir Estijoje (po -1,4), Lenkijoje (1,2), Latvijoje (-1,1). Atitinkamai didžiausias teigiamas migracijos saldo Airijoje (18,7).

2006 m. emigravo 27,8 tūkst. Lietuvos gyventojų, iš jų 12,6 tūkst. deklaravo išvykimą, 15,2 tūkst. nedeklaravo. Pernai iš Lietuvos išvykusių buvo beveik du kartus mažiau nei 2005-aisiais, kai emigravo 48,1 tūkst. gyventojų. Daugiau nei pusė (apie 70%) emigrantų išvyko į ES valstybes nares (Jungtinę Karalystę, Airiją, Vokietiją, Ispaniją). Kas trečias išvyksta į kitas valstybes (JAV, Rusijos Federaciją ir kt.).

Lietuvos gyventojų emigracijos mastai mažėja, tačiau daugėja išvykstančių jaunų ir išsilavinusių žmonių. 2006 metais penktadalį emigrantų sudarė 25-29 metų amžiaus gyventojai, 15 proc. išvykusių buvo 20-24 metų amžiaus, 12 proc. - 30-34 metų amžiaus. 2001 metais šie skaičiai buvo atitinkamai 14, 14 ir 11 proc. 60 metų ir vyresni emigrantai 2006 metais sudarė tik apie 4 proc. išvykusių (2001 metais – 8 proc.). Didėja išsilavinusių emigrantų dalis. Praėjusiais metais kas penktas emigravęs buvo baigęs aukštąją ar aukštesniąją mokyklą, o 2001 metais toks buvo kas devintas. Remiantis tyrimais, 2006 m. šeši iš dešimties 15 metų ir vyresnio amžiaus emigrantų prieš išvykdami nedirbo. Kas šeštas emigravęs šio amžiaus gyventojas buvo specialistas, aptarnavimo sferos ar prekybos darbuotojas. Kas aštuntas emigrantas buvo nekvalifikuotas arba aukštos kvalifikacijos darbininkas. Maždaug pusė emigrantų turėjo vaikų, bet tik kas antras išvyko

²⁶ Ibid

kartu su jais. Praėjusiais metais 53 proc. emigravusių buvo vyrai, 47 proc. – moterų. 44 proc. 18 metų ir vyresnio amžiaus emigrantų moterų ir 42 proc. vyrų buvo susituokę asmenys.

Keičiasi emigrantų išvykimo priežastys. 2006 metais daugiau nei pusė (63 proc.) išvykusiųjų kitoje šalyje ketino dirbti (2005 metais tokių buvo 82 proc.). Daugėja išvykstančiųjų dėl šeimyninių aplinkybių, t.y. išvykstama pas anksčiau emigravusius šeimos narius ar sudarius santuoką su užsieniečiu. Daugėja išvykstančiųjų mokyti: 2001 m. tokių buvo 4 proc., 2006 m. – 7 proc.

Dalis emigravusiųjų Lietuvos piliečių grįžta į Lietuvą. Per pastaruosius trejus metus jie sudarė didžiąją visų imigrantų, atvykstančių į Lietuvą, dalį. Pernai 5,5 tūkst. (71,1 proc.) imigrantų buvo Lietuvos piliečiai. 1990–2006 metais iš Lietuvos jau emigravo 447 tūkst. gyventojų. Dabar Lietuvoje yra 3,374 mln. gyventojų.

Apžvelgus pastaraisiais metais atliktus tyrimus, pastebima, kad lietuviai nurodo šiuos emigracijos iš Lietuvos tikslus ir motyvus: investicijas į ekonominį, žmogiškąjį bei socialinį kapitalą. Emigruojama darbo (geresnio uždarbio), studijų (tarptautiniu mastu pripažintų diplomų), asmenybės tobulėjimo (geresnės užsienio kalbų žinios, bendravimo įgūdžiai, platesnis akiratis) bei profesinės patirties įgijimo tikslais. Tačiau lietuviai, turintys emigracijos patirties ar šiuo metu gyvenantys užsienyje, nurodo, kad užsienio šalyse susiduria su adaptacijos problemomis: užsienio kalbos „barjeru“, biurokratinėmis kliūtimis bei sunkumais, susijusiais su buitimi (būsto paieška, dokumentų tvarkymu, sąskaitų atidarymu ir pan.), bendravimu su vietiniais gyventojais. Galima išskirti teigiamus gyvenimo užsienyje ir emigracijos aspektus: asmenybės brandos bei savarankiškumo ugdymą, darbo ir bendravimo patirtį, geras darbo sąlygas, didesnes darbuotojų socialines teises, gerą darbuotojų motyvacijos ir užmokesčio sistemą, finansinę naudą, asmenybės tobulėjimą bei užtikrintas profesines perspektyvas. Tačiau reikėtų paminėti ir neigiamus emigracijos reiškinių aspektus: kultūrinės integracijos sunkumus, „antrarūšio“ piliečio statusą, menkas galimybes rasti tinkamą darbą, kvalifikacijos ir išsilavinimo neatitinkantį darbą, užimtumą laisvadieniais, viršvalandžius darbe, brangų pragyvenimą, prastas buitines sąlygas, tėvynės bei artimųjų ilgesį.

2.2. Bendros migracijos proceso tendencijos ir imigrantų adaptacijos programos

ES valstybėse

ES demografinės tendencijos rodo sparčius populiacijos pokyčius. ES valstybėms narėms būdinga senstanti visuomenė, lėtėjantys gyventojų augimo tempai, didėjanti urbanizacija ir

tarptautinė migracija. Iki 2030 m. prognozuojamos panašios tendencijos. Empiriniai duomenys rodo, kad dėl ilgesnės vidutinės gyvenimo trukmės, senstančios visuomenės ir mažo gimstamumo per artimiausius 30 metų darbingo amžiaus gyventojų ES valstybėse sumažės 5 %, o vyresni nei 60 metų amžiaus asmenys sudarys 29 % visos populiacijos. Siekiant išlaikyti darbo rinkos stabilumą ir užtikrinti darbo jėgos pasiūlos – paklausos pusiausvyrą, ateinančiais metais ES valstybėse imigracija yra skatintinas ir pozityvus reiškinys.²⁷ Pabrėžtina, kad šiuo atveju kalbama tik apie darbo jėgos imigraciją ir imigracijos reiškinys yra būtinas ES valstybių ekonominei ir socialinei raidai. Šiame kontekste svarbu ne padidinti kiekybinius imigrantų srautus, bet gerinti kokybinę išraišką, kad būtų panaudotas visas imigrantų potencialas. Tačiau ES susiduria ir su kitokio pobūdžio imigracija, kuri gali turėti destruktivų poveikį valstybėms narėms. Kiekvienais metais daugėja nelegalių migrantų skaičius ES valstybėse. Nelegali migracija kelia grėsmę valstybių saugumui ir stabilumui. Migracija, o juo labiau nelegali, yra itin sunkiai valdomas ir ilgalaikes socialines bei ekonomines pasekmes sukiantis procesas. Apibrėžiant imigracijos srautus į ES, skiriamos pagrindinės kategorijos pagal migracijos priežastis ir pobūdį. Pagal David A. Coleman skiriamos tokios imigracijos kategorijos:²⁸

- humanitarinė imigracija, sudaranti pagrindinę imigracijos į ES valstybes dalį;
- ekonominė imigracija. Darbo jėgos migracija sudaro vieną didžiausių imigracijos dalių ES valstybėse. Anksčiau darbo jėgos migracija buvo įtakojama konfliktų kilmės valstybėse, diskriminacijos apraiškų, o dabar ją įtakoja geresnių gyvenimo ir galimybių paieška, migracijos barjerų nykimas ir darbo rinkos liberalizavimas. Ekonominė migracija į ES valstybes kasmet didėja, sudarydama apie 500 tūkst. imigrantų per metus. Vis dažniau ekonominė imigracija ES įgauna nelegalias formas, nes tik tam tikrais atvejais valstybės skatina ekonominę imigraciją ir numato galimybes trečiųjų šalių piliečiams legaliai dirbti ir gyventi ES valstybėse. Pastaraisiais metais išaugus kvalifikuotų darbuotojų poreikiui, ypač kompiuterinių technologijų specialistų, kai kurios ES valstybės narės palengvino įvažiavimo į šalį bei leidimų dirbti ir gyventi šalyje išdavimo sąlygas. Su ekonomine imigracija susiduria ne tik tradicinės imigracijos šalys: Vokietija, JK, Prancūzija, bet ir ilgą laiką emigracijos šalimis buvę Graikija, Airija, Ispanija, Italija ir Portugalija. Ekonominių

²⁷ Muschalik J. The European Immigration Policy in the Context of Labour Migration into Europe // <http://www.fiu.edu/~tcs/summer/TIRES-SI-paper-muschalik.doc>; prisijungimo laikas: 2008 – 02 – 18.

²⁸ Coleman A. Europe Under Migration Pressure: Some Facts on Immigration // Immigration into Western Societies. Problems and Policies. / Ed. Emek M. Ucarer, Donald J. Puchala. – London: Pinter, 1997. P. 121 – 146.

imigrantų skaičius ES valstybėse narėse ženkliai skiriasi priklausomai nuo traukos faktorių, įtakotų valstybės kolonijinių tradicijų, migrantų darbuotojų įdarbinimo sąlygų, geografinių šalies ypatumų, kalbos įgūdžių ir priklausymo kalbinei grupei ir specifinių sąsajų su imigrantų kilmės šalimis bei ekonominės situacijos.

- Šeimos susijungimo ir šeimos kūrimo migracija. Dauguma ES valstybių narių numato galimybę susijungti šeimoms ir atvykti gyventi pas sutuoktinį, nustatydamos eilę skirtingų kriterijų ir kurdamos teisinę bazę.
- Etninė migracija. Repatriacija susijusi su istoriniais pokyčiais Europos valstybėse. Tradicinėms emigracijos šalims: Graikijai, Italijai, Ispanijai ir Portugalijai įstojus į ES, pagerėjo pastarųjų valstybių ekonominė situacija ir sumažėjo ekonominiai skirtumai tarp išsivysčiusių ES vakarų, šiaurės ir pietų valstybių. Pastarieji ekonominiai pokyčiai turėjo įtakos ES pietinių valstybių piliečių repatriacijai iš kitų ES valstybių, JAV, Australijos į tėvynę. Repatriacija susijusi su Sovietų Sąjungos irimu ir joje gyvenusių etninių mažumų repatriacija į ES valstybes. Galima paminėti ypač didelius etninių vokiečių srautus iš buvusių TSRS valstybių į Vokietiją ar etninių Ponto graikų repatriaciją į Graikiją.

Šiuo metu migracijos politikos srityje ES taiko dvi pagrindines migracijos valdymo kryptis:

- migracijos srautų kontrolę, siekiant nelegalios migracijos prevencijos;
- valstybėje gyvenančių imigrantų integraciją.²⁹

Sėkminga pirmosios krypties prevencinė veikla yra gana ribota, nors ir sumažina imigrantų patekimą į valstybių teritoriją, tačiau neišsprendžia gyvenančių valstybėse imigrantų keliamų problemų. Migracijos politikos valdymas apima ne tik trečiųjų šalių piliečių įvažiavimo į šalį taisykles, bet ir jų įsikūrimą, gyvenimo ir darbo sąlygas. Šiuo aspektu migracijos politika yra neatsiejama nuo imigrantų integracijos.³⁰ Mokslinėje literatūroje imigrantų integracijos procesas dažniausiai nagrinėjamas kaip integrali migracijos politikos dalis. Pabrėžtina, kad integracijos politika vykdoma kryptingai, atsižvelgiant į valstybėse gyvenančių imigrantų statusą. Paprastai integracijos programos neapima nelegalių imigrantų, kuriems taikomos skirtingos priemonės – legalizavimosi sistemos formavimo ir taikymo. Nelegalūs imigrantai negali naudotis valstybių gerovės sistemomis dėl nelegalaus statuso. Imigrantų integracijos programos ES valstybėse narėse

²⁹ Muschalik J. The European Immigration Policy in the Context of Labour Migration into Europe // <http://www.fiu.edu/~tcs/summer/TIRES-SI-paper-muschalik.doc>; prisijungimo laikas: 2008 – 02 – 18.

³⁰ Governing European Diversity. /Ed. M. Guibernau. – London: SAGE Publication, 2001. P. 60.

netaikomos prieglobsčio prašantiems asmenims. Prieglobsčio prašantys asmenys patiria kitokio pobūdžio problemas, kurioms spręsti taikomi skirtingi mechanizmai nei ekonominių imigrantų atveju. Priverstiniai migrantai dėl migracijos patiria socialinius ir ekonominius nuostolius, psichologines traumas, praranda socialinį statusą, darbą ir būstą. Siekiant sumažinti humanitarinių imigrantų patirtų nuostolių mastą, ES valstybėse narėse vykdoma atskira prieglobsčio prašytojų integracijos politika, jie naudojami platesnėmis privilegijomis nei ekonominiai imigrantai. ES kuriamos specialios programos, skatinančios priverstinių imigrantų integraciją, suteikiant jiems būstą bei padedančios įsitvirtinti darbo rinkoje.

Ekonominių imigrantų integracija kelia daug diskusijų ES valstybėse. Naujosios imigracijos valstybės su imigrantų integracijos problemomis susiduria pirmą kartą. Be to, kaip ir kitose politikos srityse, ES vyrauja požiūrių įvairovė, susijusi su integracija ir imigrantų adaptacijos programomis.³¹ Taip pat iki šiol nėra vieningos nuomonės, apibrėžiant „imigranto“ sąvoką. Nors šiuo metu naujųjų ES valstybių narių piliečiai ES teritorijoje juda laisvai ir jų judėjimas galėtų būti traktuojamas kaip darbo jėgos judėjimas ar ES piliečių mobilumas ES teritorijoje, paprastai jie ir toliau vadinami imigrantais ir susiduria su tokiais pat adaptacijos-integracijos problemomis kaip ir trečiųjų šalių piliečiai. Dėl to imigracijos sąvoka aprėpia įvairius požiūrius, emigrantų – ES piliečių, emigrantų iš trečiųjų šalių ir dažnai netgi tautinių mažumų sąvokas bei programas, taikomas įvairioms problemoms spręsti. Visos ES valstybės laikosi žmogaus teisių reikalavimų ir puoselėja tokias vertybes kaip lygybė, tolerancija ir kova su diskriminacija bei ksenofobija. Bendras imigrantų integracijos tikslas dažnai yra savarankiškumas: ES valstybėse imigrantams siekiama sudaryti galimybes gyventi savarankiškai, kalbant apie socialinius tinklus, dalyvavimą visuomenės gyvenime, teisę į būstą, darbą, švietimą. Nepakankamas imigrantų aprūpinimas būstu, prasta gyvenimo kokybė, per didelis gyventojų tankumas imigrantų gyvenamuose vargingiausiuose miestų rajonuose yra problematiškiausios sritys ES valstybių imigrantų integracijos kontekste. Nors imigrantų socialiniams ir ekonominiams poreikiams skiriamas didesnis dėmesys, pabrėžiama ir socialinės bei kultūrinės integracijos svarba, atsižvelgiant į individualius integracijos aspektus bei socialinių sąveikų dažnumą bei intensyvumą. Šis požiūris reikalauja integruoti imigrantus į visus visuomenės gyvenimo aspektus, įskaitant pilietinę, kultūrinę ir politinę sritį. Įvairūs integracijos aspektai yra tarpusavyje susiję, o vienos srities rezultatai stiprina rezultatus kitose srityse: darbas padeda ugdyti kalbinius gebėjimus ir

³¹ Petronoti M. Ethnic Mobilization in Athens. Steps and Initiatives Towards Integration // Multicultural Policies and Models of Citizenship in European Cities./ Ed. Tillie J. and Rogers A – Ashgate: Aldershot, 2004. P. 47.

platesnius kultūrinius įgūdžius bei užmegzti glaudesnius socialinius ryšius. Socialiniai ryšiai didina ekonomines perspektyvas. Kalba gali būti priimančiosios valstybės gyventojų ir visuomenės pažinimo rodiklis. Kuriamomis imigrantų integracijos programomis siekiama palengvinti naujai atvykusių imigrantų adaptaciją priimančioje šalyje, užtikrinti imigrantų užimtumą, aprūpinimą būstu, galimybes švietimo bei sveikatos srityse. Sėkmingai imigrantų adaptacijai migracijos valstybėje reikalingi tam tikri įgūdžiai, kuriuos imigrantai gali įgyti priimančiosios valstybės organizuojamose programose: pvz. kalbų, kultūros, kvalifikacijos tobulinimo ar persikvalifikavimo kursuose. Kvalifikacijos įgyjimas bei bedarbystė nėra vien imigrantų problemos – tai reiškiniai tiesiogiai susiję su neigiamu visuomenės reiškiniu - nusikalstamumu. Integracijos procesas tęsiasi kelerius metus, o daugeliu atveju apima net antrąją imigrantų kartą. Procesą greitina bei stiprina migracijos valstybių įsipareigojimas priimti imigrantus ir sudaryti jiems galimybes mokytis kalbos, pažinti pagrindines šalies vertybes ir papročius bei pačių imigrantų siekis integruotis į priimančiąją visuomenę.³²

ES valstybėse kalbų kursai imigrantams organizuojami keliais lygiais ir taikant įvairius mokymo metodus. Reikia atsižvelgti, kad dažnai imigrantai yra skirtingo išsilavinimo lygio ir anksčiau įgytos žinios apie migracijos valstybę bei kalbiniai įgūdžiai yra nevienodi. Kalbų programos orientuotos į visuomenines ir darbinės situacijas, kuriose imigrantui reikalingos priimančiosios valstybės kalbos žinios. Įvadinės kalbų mokymo programos imigrantams ypač svarbų vaidmenį vaidina ES valstybėse, kuriose naudojama ES kontekste mažai paplitusi nacionalinė kalba pvz.: Graikijoje.³³ ES valstybėse paprastai kalbų mokymo programos derinamos su kultūros bei užimtumo programomis. Įvadiniai kursai yra puiki informavimo apie priimančiąją visuomenę priemonė, stiprinanti imigrantų pilietiškumą, „socialinę orientaciją“ bei supažindinimą su visuomenės gyvenimu bei papročiais. Kursai gali apimti pagrindines ES Konstitucijoje numatytas sritis: pagarbą žmogaus teisėms, demokratijai bei atskiros ES valstybės politinės sistemos veikimą, įskaitant imigrantų teises politiniame ir pilietiniame valstybės gyvenime. Reikėtų pabrėžti, kad vis dažniau organizuojami specialūs kursai moterims imigrantėms, kuriuose mokoma ne tik kalbos, bet ir supažindinama su lyčių lygybės problematika, moterų ir vaikų teisėmis, suteikiama informacija apie moterų pagalbos centrus. Įvairiose ES valstybėse įvadininių kursų forma ir numatomų valandų skaičius skiriasi, tačiau vieningai

³² Niessen, J. Schiebbel, Y. EU approaches to the management of immigration. - Brussels: Migration Policy Group, 2006. P. 39.

³³ Petronoti M. Ibid. P. 104.

pripažįstama, kad įvadiniai kursai turi būti nemokami arba atitikti imigrantų finansines galimybes.

34

Reikėtų paminėti, kad organizuojant imigrantų integracijos programas svarbus socialinių partnerių, priimančiųjų valstybių valstybinių institucijų, įvairių socialinės rūpybos, nevyriausybinė bei bažnytinių organizacijų bei šiose institucijose ir organizacijose dirbančių darbuotojų vaidmuo. Darbui su imigrantais ruošiami specialios kvalifikacijos ir kompetencijos socialiniai darbuotojai, turintys tarpkultūrinių įgūdžių. Daugelyje ES valstybių tarpkultūrinės žinios, imigrantų kalbos mokėjimas, sugebėjimas suteikti aktualią informaciją apie priimančiosios valstybės institucijas, būsto susiradimo galimybes, paslaugų sistemą yra atrankos kriterijai priimant į darbą darbuotojus, dirbsiančius imigrantų integracijos srityje. ES valstybėse taikoma praktika darbui su naujais imigrantais pasitelkti specialiai apmokytus antrosios kartos imigrantus ar imigrantus, turinčius integracijos priimančiose valstybėje patirties. Taip pat dažnai pasitelkiamas imigrantų kilmės asmenų dalyvavimas tarybų ir komitetų darbe. Tai padeda stiprinti tarpkultūrinius įgūdžius bei išgirsti įvairias nuomones, į kurias reikia atsižvelgti priimant svarbiausius sprendimus. ES valstybėse pagal EQUAL programą organizuojami mokymai pagrindiniams viešojo valdymo srityje veikiančių organizacijų, privačių įmonių ir NVO darbuotojams, kurie tiesiogiai susiduria su imigrantų integracija. Mokymo programa apima kultūrinio informuotumo ugdymą, seminarus specialiomis temomis: pvz. lyčių aspektas integracijos procese, teisiniai kovos su diskriminacija ir ksenofobija aspektai, bendravimo psichologija. Daugelyje ES valstybių nevyriausybinių organizacijos prisiima bendrą atsakomybę už imigrantų integracijos procesą bei užtikrina tiesioginį ryšį tarp vietos gyventojų ir imigrantų. Bendradarbiaudamos su įvairiomis valdžios institucijomis, privačiu sektoriumi, fondais, kitomis NVO, imigrantų bendruomenėmis, integraciją įgyvendinančiomis organizacijomis ir partneriais, NVO dalyvauja visuomenės dialoge dėl siektinų integracijos rezultatų ir įgyvendinimo būdų. NVO vykdo aprūpinimo būstu, kalbų mokymo, darbo rinkos integracijos, psichologinio konsultavimo ir kultūrinės veiklos projektus. NVO vaidmuo integracijos kontekste ypač svarbus Jungtinėje Karalystėje, kurioje šiuo metu nėra jokių nacionaliniu lygmeniu priimtų susitarimų dėl naujų imigrantų adaptacijos ir integracijos programų.³⁵

Imigrantų integracijos srityje svarbios ES vykdomos ir finansuojamos programos ir projektai. ES institucijos inicijuoja projektus, palaikančius valstybių narių pastangas imigrantų integracijos srityje. ES siekia skatinti atvirą dialogą imigracijos ir imigrantų integracijos temomis tarp viešojo administravimo institucijų, privataus sektoriaus, visuomenės ir imigrantų; suteikti

³⁴ Niessen, J. Schiebbel, Y. Ibid. P. 40-48.

³⁵ Ibid. P. 59-67.

imigrantams išsamią informaciją apie jų teises ir pareigas visuomenėje, nustatyti integracijos politikos prioritetus. Minėti veiksmai turėtų palengvinti valstybių narių pastangas šioje srityje ir tuo pačiu prisidėti prie pastangų, numatytų Bendrijos programose, netiesiogiai arba tiesiogiai susijusių su imigrantų integracija, ypač kovos prieš rasizmą ir socialinės atskirties srityje. Netiesiogiai migracijos politiką ir imigrantų integraciją apima SOCRATES, LEONARDO DA VINCI, YOUTH, EQUAL programos, finansuojamos iš Europos struktūrinių fondų.³⁶

2.3. Multikultūralizmas ir imigrantų adaptacija pasirinktose ES valstybėse. Lyginamoji analizė

Tradiciskai įprasta skirti senąsias migracijos šalis Europos vakarinėje ir šiaurinėje dalyje ir naująsias migracijos valstybes Europos pietuose. Naujosios migracijos valstybėms priskiriama ir Airija. Graikijos bei Airijos virsmas iš emigracinių valstybių į migracines neatsiejamai nuo šiose šalyse vykusiu ekonominių, kultūrinių bei politinių pokyčių.³⁷

Tiriant migracijos reiškinį ES valstybėse tyrimo objektu derėtų pasirinkti Britaniją ir Vokietiją – valstybes su senomis migracijos tradicijomis ir skirtingais imigrantų adaptacijos bei pilietybės modeliais.

Skirtingą požiūrį į imigrantus ir multikultūrinę visuomenę Britanijoje ir Vokietijoje lėmė istoriniai įvykiai. Reikėtų išskirti tris pagrindines istorines priežastis:

- imperines tradicijas;
- skirtingas migracijos tendencijas ir valdymo metodus;
- etninės natūralizacijos istoriją.³⁸

Tiek Vokietija, tiek Britanija nuo XX a. pradžios valdė dideles, daugianacionalines teritorijas, tačiau skyrėsi abiejų valstybių teritorijų valdymo tipas. Vokietija propagavo vergišku darbu ir invazija į Rytų Europą paremtą sistemą, tuo tarpu Britų Imperija, nors ir valdydama skirtingas tautas, išliko liberali ir santykinai globėjiška valdomoms tautoms.

XIXa. pabaigoje tiek Britanija, tiek Vokietija susidūrė su gausiais imigrantų srautais. Tačiau, nepaisant kiekybinių migracijos reiškinio panašumų, Vokietijoje ir Britanijoje skyrėsi imigrantų atvykimo motyvai bei pobūdis ir migracijos valdymo metodai. Vokietija istorijos raidoje praktikavo darbo migraciją, kuri pasireiškė kaimyninių valstybių gyventojų įdarbinimu

³⁶ Ibid. P. 71.

³⁷ Psimmenos I. Immigration from the Balkans: Social Exclusion in Athens.- Athens: Papazissis, 1997. P. 5

³⁸ Fahrmeir A. Citizens and Aliens: Foreigners and the Law in Britain and German States. – Oxford: Berghahn, 2000. P. 385

Vokietijoje. Ypač dideli darbo jėgos srautai buvo nukreipti iš Lenkijos, Rytų Europos valstybių, Austro – Vengrijos bei Rusijos imperijų ir Italijos. Vokietijoje gyvenantys imigrantai pagal Vokietijos vykdomą politiką, pasibaigus darbo kontraktui, privalėjo grįžti į tėvynę. Kadangi kontraktai, ypač žemės ūkio darbininkų, tęsdavosi tik metus, imigrantams nebuvo būtinybės integruotis Vokietijoje ir įsitraukti į visuomenę. Atitinkamai tai formavo neigiamą vokiečių požiūrį į kitataučius, kurie nesimokė vokiečių kalbos ir nesiekė dalyvauti visuomeninėje veikloje. I-ojo Pasaulinio karo pabaigoje Vokietija patyrė masinę imigraciją iš Rytų Europos. Didžiąją dalį imigrantų sudarė etniniai vokiečių pabėgėliai, kurie, skirtingai nei ekonominiai imigrantai, Vokietijoje adaptavosi lengvai ir greitai. Etniniai imigrantai imigravo į Vokietiją vedami Vokietijos nacionalizmo idėjos, paremtos „jus sangulinis“.³⁹

Tuo tarpu Britanijos nacionalinis modelis ir imigracijos politika buvo paremti „jus solis“ koncepcija. Britanijoje imigracija niekuomet nebuvo tokia formali bei ribojama darbo santykių kaip Vokietijoje ir daugiausia pasireiškė imigracija iš Imperijos valdomų teritorijų, t.y. iš XII a. užvaldytų pasaulinių kolonijų bei iš kultūriniu ir politiniu požiūriu artimos Airijos. Nors anglosaksai tam tikru požiūriu išnaudojo kolonijines tautas, tačiau šis reiškinys, skirtingai nei Vokietijos atveju, nekėlė išnaudojamų tautų pasipriešinimo. 1948 m. visiems Britų imperijos gyventojams, įskaitant ir kolonijų, buvo suteiktas imperijos piliečių statusas. Tai paskatino piliečius be prievartos mokytis anglų kalbos, pažinti anglosaksų kultūrą bei gerbti kolonizatorius.

Dėl skirtingų Britanijos ir Vokietijos istorinių tradicijų bei imigracijos pobūdžio ir valdymo metodų, istorijos eigoje išsiskyrė požiūris į nacionalizmą ir multikultūralizmą. Tyrinėtojai pripažįsta, kad Didžioji Britanija atstovauja klasikinį Europos multikultūralizmo modelį, tuo tarpu Vokietija iš viso negali būti vadinama multikultūrine valstybe. Iki 2001 m. netgi buvo abejojama, ar Vokietija gali būti vadinama imigracijos valstybe, nors nuo 1989 m. Vokietijos gyventojų padaugėjo 18 milijonų, juos sudarė tiek etniniai vokiečiai, tiek kitataučiai. Neatsižvelgiant į pastaraisiais dešimtmečiais didėjančius imigracijos srautus, Vokietijoje imigrantų integracijos srityje nebuvo imtasi jokių reikšmingų veiksmų, kai tuo pačiu laikotarpiu Britanijoje buvo priimti keli reikšmingi įstatymai imigrantų antidiskriminacijos ir integracijos srityje. Nors derėtų pabrėžti, kad Vokietijos imigrantų padėtis nėra dramatiška - legaliai gyvenantys imigrantai turi socialines garantijas.

Britanijoje jau nuo 1961 m. valdančiosios partijos demonstravo palankumą multikultūrinei visuomenei. Tuo tarpu Vokietijoje tik 2001 m. atkreiptas dėmesys į multikultūrišką visuomenės sudėtį ir imigrantų adaptacijos problematiką. Šios tendencijos rodo, kad Britanijoje ir Vokietijoje

³⁹ Herbert, U. A History of Foreign Labour in Germany, 1880-1980: Seasonal Workers/Forced Workers/Guest Workers. – Michigan: University of Michigan Press, 1990. P. 84-86.

imigrantai susiduria su skirtingomis integracijos bei adaptacijos reiškinių keliamomis problemomis. Dėl skirtingų pilietybės koncepcijų politiniu ir kultūriniu požiūriu imigrantų adaptacija ir integracija lengvesnė Britanijoje nei Vokietijoje. Ekonominiu požiūriu tiek Vokietijoje, tiek Britanijoje imigrantų adaptacija ir integracija panaši.

Airija ir Graikija priskiriama naujosios imigracijos valstybėms, neturinčioms imigracijos ir imigrantų integracijos tradicijų. Kaip ir Vokietijos bei Britanijos atveju, Airija ir Graikija atstovauja valstybes su skirtingais pilietybės modeliais bei skirtinga imigrantų integracijos koncepcija. Dar prieš kelis dešimtmečius tiek Graikija, tiek Airija buvo emigracijos valstybės. Tik XX a. pabaigoje šios šalys tapo imigracijos valstybėmis, pritraukiančiomis vis daugiau imigrantų. Dėl skirtingos Graikijos bei Airijos geografinės padėties ir vykdomos imigracijos politikos skiriasi imigracijos pobūdis. Didžiąją dalį Airijos imigrantų sudaro ekonominiai migrantai, tuo tarpu Graikija dėl tranzitinės geografinės padėties susiduria su dideliais prieglobsčio ieškotojų srautais, kurie dėl įvairių kliūčių nepajėgdami išvykti į kitas labiau išsivysčiusias ES valstybes įsikuria Graikijoje.

Kadaise buvusi viena skurdžiausių Europos valstybių, šiandien Airija yra viena populiariausių migruojančių darbuotojų destinacijų. Šį populiarumą galima paaiškinti sparčiai augančia Airijos ekonomika bei nacionalinės migracijos politikos modeliu, kuris gali būti apibūdintas kaip liberalus ir palankus trečiųjų šalių piliečiams. Skirtingai nuo daugelio ES valstybių Airija netaiko atskiroms valstybėms nustatytą imigracijos režimą, imigrantų kvotų ar kitų apribojimų bei suteikia sąlyginai daug (lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis) darbo leidimų, o darbuotojų iš ES valstybių bei iš trečiųjų šalių priėmimą nulemia rinkos dėsniai. Airija netaiko jokių dalyvavimo šios šalies darbo rinkoje apribojimų naujųjų ES ir Europos ekonominės erdvės šalių piliečiams, naujai įstojusių valstybių narių piliečiai Airijoje įgija tokias pat teises įsidarbinti kaip ir Airijos piliečiai. Be to, Airijos vyriausybė vykdo kampanijas, skirtas aukštos kvalifikacijos darbuotojams. Dėl šios priežasties, nepaisant fakto, kad Airija su imigracijos srautais ir imigracijos reiškiniu susiduria pirmą kartą, imigracijos ir imigrantų integracijos politika vykdoma sėkmingai.⁴⁰

Airija – tradiciškai traktuota kaip monokultūrinė katalikiška valstybė su nedidele vietinių gyventojų populiacija (3,6 milijonai) ir šalyje gyvenančiomis keliomis nedidelėmis kitataučių bendruomenėmis. Istoriskai airių tauta siekė išlaikyti tautinį identitetą ir asimiliuoti kitataučių bendruomenes. Dėl artimos kaimynystės su Didžiąja Britanija Airijai būdingi Britanijos imigracijos

⁴⁰ Baubock, R. *From Aliens to Citizens: Redefining the Status of Immigrants in Europe*. – Aldershot: Avebury, 1997. P. 107.

sirtyje vykdomos politikos bruožai. Airijoje, kaip ir Britanijoje, taikomas jus soli pilietybės modelis.⁴¹

Graikijoje migracijos reiškinys visuomet buvo platesnės ekonominės ir kultūrinės sistemos dalis. Žmonių mobilumas įtakojo Graikijos kaimo bendruomenės suklestėjimą ir graikų etninės valstybės susiformavimą. Balkanų regiono geografinė padėtis lėmė, kad Graikija visais laikais buvo kryžkelė, jungianti Rytus ir Vakarus. Galima teigti, kad graikų požiūris į kitataučius susiformavo istorijos eigoje. Jau antikiniais laikais susiformavo graikų identitetas bei požiūris į svetimšalius. Graikai jautėsi esantys pranašesni už užkariautas tautas tiek ekonominiu, tiek kultūriniu požiūriu. Tokiomis aplinkybėmis kitataučiai (xenoī ar barbaroi) buvo atskirti nuo etninių graikų bendruomenės, nepriklausomai nuo kitataučių gyvenamosios vietos. Viduramžiais graikų priešiškus svetimšalių atžvilgiu dar labiau padidėjo. Graikiją užkariavus turkams, į Osmanų imperiją įtraukta Graikija buvo visiškai izoliuota geografiškai, kultūriškai ir ekonomiškai nuo Vakarų Europos. Po Osmanų imperijos žlugimo atsirado poreikis apibrėžti graikų identitetą ir graikiškumo idėją. Graikų identitetas buvo formuojamas pasitelkiant ortodoksų religiją ir graikų kalbą kaip neatskiriamus Graikijos atributus. Šiuo pagrindu suformuotas graikų identitetas turėjo pabrėžti graikų išskirtinumą kaimyninių tautų atžvilgiu bei kultūros, kalbos ir religijos senumą ir tęstinumą. Tokio siaurai apibrėžto identiteto galimos pasekmės nebuvo numatytos. Nepaisant fakto, kad Graikija visais laikais buvo etniškai heterogeniška visuomenė, o skirtingų tautybių koegzistavimas šalies teritorijoje – įprastas reiškinys, turkų okupacijos metais pradėjęs formuotis graikų identitetas neabejotinai išliko iki šių dienų ir lemia graikų ksenofobišką požiūrį į imigrantus.⁴²

XX a. 9 - ajame dešimtmetyje Graikijoje išryškėjo poreikis formuoti ir įgyvendinti imigracijos politiką. Pabrėžtina, kad imigracijos reiškinys yra naujas ir sudėtingas iššūkis graikų visuomenei ir valdžios institucijoms. Nepaisant prieš dešimtmetį suaktyvėjusių ir iki šiol augančių imigrantų srautų, Graikijoje vyrauja požiūris, kad imigracija yra laikinas fenomenas, kuriam administruoti nereikalingi specialūs veiksmai ir nuosekli politika. Dėl tokio Graikijos valstybės požiūrio į imigracijos reiškinį ir imigrantus, imigracijos valdymas ir politikos formavimas bei įgyvendinimas įgyja specifinių bruožų. Derėtų pabrėžti, kad skirtingai nei Airijoje, Graikijoje imigracijos ir imigrantų integracijos politikos dimensija nėra pakankamai išplėtotą, nors ir minima

⁴¹ Ibid. P. 119.

⁴² Psimmenos I., Migration Pathways: A Historic, Demographic and Policy Review of the Greek Case // Migration Pathways. – Athens: Elefteroudakis, 2003. P. 18-26.

kaip viena prioritetinių imigracijos politikos tikslų.⁴³ Dėl jos sanguinis pilietybės modelio ir požiūrio į imigrantus Graikija artima Vokietijai.

⁴³ Cavounidis, J. Migration in Southern Europe and the Case of Greece. Athens: Politis, 2007. P. 31.

3. MOTERŲ PADĖTIS ES VALSTYBĖSE. MOTERŲ – EMIGRANČIŲ IŠ LIETUVOS ADAPTACIJOS YPATUMAI JK, AIRIJOJE, GRAIKIJOJE IR VOKIETIJOJE

3.1. ES lyčių lygybės politikos raida ir teisinis kontekstas

Lyčių lygybė yra vienas pagrindinių ES principų, kurie įtvirtinti Europos Bendrijos Steigimo Sutartyje ir ES pagrindinių žmogaus teisių chartijoje. ES institucijos ir įstaigos yra atsakingos už kovą su moterų diskriminacija ir lyčių lygybės skatinimą rengiant teisės aktus ir taikant viešosios tvarkos priemones.⁴⁴

Daugelį metų buvo manoma, kad moterų lygybės siekis – tai išskirtinai moterų problema. Tokią prielaidą darė tiek politikai, tiek strategai, tiek pačios moterys.

Tik XX a. aštuntą dešimtmetį ES institucijos inicijavo siūlymus moterų ir vyrų lygybės srityje, nors dar 1957 m. Romos sutartyje buvo įtraukta nuostata dėl vienodo vyrų ir moterų darbo užmokesčio. 1975 m. buvo priimta pirmoji ES direktyva dėl vienodo darbo užmokesčio. 1976 m. pasirodė direktyva dėl vienodų galimybių užimtumo, mokymo, karjeros ir darbo sąlygų srityse. Pastaroji direktyva 2002 m. buvo papildyta, įtraukiant oficialų seksualinio priekabiavimo draudimą.

Lyčių lygių teisių srityje paminėtinos ir kitos direktyvos: dėl vienodo požiūrio įstatymais nustatytose socialinės apsaugos sistemose (1978 m.) ir profesinėse socialinės apsaugos sistemose (1986 m.) į savarankiškai dirbančius asmenis ir jiems padedančius sutuoktinius (1986 m.); dėl motinystės atostogų ir nėščių moterų bei žindančių motinų sveikatos ir saugos sąlygų (1992 m.); dėl darbo laiko organizavimo (1993 m.); dėl tėvystės atostogų ir atostogų, susijusių su šeimos reikalais (1996 m.); dėl įrodinėjimo pareigos, kad būtų lengviau įrodyti diskriminaciją teismuose nagrinėjamose bylose (1997 m.); dėl darbo ne visą darbo dieną (1997 m.). Vienodą požiūrį įtvirtinantys įstatymai pasiteisino kovojant su atvira moterų diskriminacija, tačiau jų nepakako lygybei užtikrinti. Jų pagrindu tapo reikalavimas, kad moterys ir vyrai turi būti traktuojami lygiateisiškai. Tačiau startinė moterų ir vyrų padėtis skirtinga, todėl vienodas požiūris ne visada lemia vienodus rezultatus. Todėl ir neutralios politinės programos lėmė skirtingus rezultatus.

XX a. devintajame dešimtmetyje buvo imtasi aiškių veiksmų, skirtų moterų nepalankios padėties problemoms spręsti. Taip atsirado moterims, tiesa, tik jų marginalinėms grupėms skirtų politinių programų. ES pripažino, kad su vienodu požiūriu susijusiuose teisės aktuose nepaisoma moterų ir vyrų skirtumu, todėl teikė papildomą finansavimą specialiai moterims skirtoms programoms, ypač išsilavinimo srityje. Taip pat buvo priimta ES rekomendacijų ir sėkmingos

⁴⁴ http://ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/report_2003/jer20034_en.pdf

praktikos kodeksų tokiose srityse kaip švietimas ir mokymas, vaikų priežiūra, kova su seksualiniu priekabiavimu, konkretūs veiksmai, susiję su diskriminacija žiniasklaidos priemonėse ir moterų galimybės užimti strateginius postus.

XX a. dešimtame dešimtmetyje pereita prie lyčių lygių galimybių integravimo, kai dėmesio centre atsidūrė pačios sistemos ir struktūros, moterų ir vyrų santykiai ir jų individualūs poreikiai. Šiam požiūriui buvo pritarta 1995 m. Pekine įvykusioje ketvirtojoje JT pasaulinėje konferencijoje moterų klausimais. Lyčių lygių galimybių integravimo principas pripažįsta, kad esamos struktūros nėra neutralios lyčių atžvilgiu, o palankesnės vienai kuriai nors lyčiai, ir tai pasireiškia įvairiais subtiliais ir ne itin subtiliais būdais. Todėl neutralios lyčių atžvilgiu politinės nuostatos iš tikrųjų gali tik sustiprinti susiskaldymą ir taip dar labiau pabloginti nepalankią moterų arba vyrų padėtį. Lyčių lygių galimybių integravimo idėjai būtinos tokios politinės nuostatos, kurios tikėtų pačioms įvairiausioms aplinkybėms ir paisytų to, kad, pavyzdžiui, amžius, etninė kilmė, negalia ir seksualinė orientacija taip pat turi įtakos asmens galimybėms konkuruoti vienodomis sąlygomis. 1996 m. Europos Komisija atsižvelgė į lyčių perspektyvą planuojant, įgyvendinant, prižiūrint ir vertinant visas ES politines ir veiksmų programas, kad galėtų įvertinti jų daromą įtaką atsižvelgiant į lytį. 1997 m. Amsterdamo sutartis patvirtino lyčių lygybės skatinimo svarbą ir įformino įsipareigojimą laikytis lyčių lygių galimybių integravimo principo.

XXI a. lyčių lygybės bei užimtumo politikos ir darbo teisės aktų srityje reikėtų nurodyti dvi direktyvas: direktyvą 2002/73/EB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, karjeros ir darbo sąlygų atžvilgiu ir Direktyvą 2004/113/EB, įgyvendinančią vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo.

Lyčių lygybės srityje ypač reikšminga Lisabonos strategija, kuria siekiama užtikrinti visišką užimtumą Europoje, gerinant darbo kokybę ir našumą, užtikrinant ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą bei geresnį valdymą. Tai turėtų vykti žinių visuomenės sąlygomis, atsižvelgiant į asmeninį moterų ir vyrų pasirinkimą. Pirmą kartą nustatyta ekonominės vyrų ir moterų lygybės kiekybinė riba, siekiant iki 2010 m. užtikrinti 60 proc. moterų užimtumą.

3.2. Moterų imigrančių padėtis ES valstybėse

Moterų imigrančių skaičius ES nuolat auga ir sudaro maždaug 54 proc. visų imigrantų. Į ES legaliai imigravusios moterys sudaro 4 proc. visų jos gyventojų skaičiaus. Moterų imigracija apima vis daugiau kategorijų: ekonominę migraciją, šeimų susijungimą, pabėgėlius, nelegalią

imigraciją, prieglobstį. Nepaisant ES diegiamos imigrantų integracijos politikos, daugelio imigrantų prieiga prie viešojo, politinio ir ekonominio gyvenimo lieka ribota. Moterys imigrantės patiria dvigubą diskriminaciją – dėl lyties ir etninės kilmės. Moterys dažnai patiria diskriminaciją dėl sutuoktinio teisinio statuso ir dėl visuomenėje vyraujančio mentaliteto, neigiamų stereotipų bei papročių. Tokia diskriminacija taip pat vyksta dviem lygmenimis – šalies, į kurią jos atvyko, visuomenėje ir imigrantų bendruomenėje, kurioje jos gyvena.

Remiantis ES duomenimis, kuriuose vertinamos imigrantų integracijos nacionalinės strategijos, galima daryti išvadą, kad ES valstybėse nėra sistemingai atsižvelgiama į lyčių aspektą nei suderintos politikos, nei duomenų rinkimo lygmeniu.⁴⁵

Formuojant adaptacijos ir integracijos programas, neatsižvelgiama į lytį ir imigrantų bendruomenių skirtumus, nes ne visur diskriminacijos problemos arba jų mastas būna vienodas. Kai kuriose, daugiausia musulmonų bendruomenėse, ištekėjusios moterys paprastai lieka namie, neturėdamos galimybės susipažinti su jas priėmusia visuomene, išmokti kalbos, o tai didina jų izoliaciją. Dirbančios moterys imigrantės paprastai užima žemesnes pareigas nei vyrai imigrantai ar vietiniai darbuotojai. Moterys ES valstybėse dirba nuslėptuosius arba „pilkosios“ ekonomikos sričiai priklausančius darbus (žemės ūkio, viešojo maitinimo, valymo paslaugų, namų tvarkymo), kurie nesuteikia joms finansinės nepriklausomybės ir saugumo. Darbdavių terpėje susiformavo dvi nuomonės, atsižvelgiant į darbdavių genderines preferencijas. Pirmoji siejama su tuo, kad moterų darbo jėga yra mažiau „naudinga“ ir reikalauja didesnių kaštų. Šis stereotipas remiasi daugiausia (jau nekalbant apie galias sociokultūrinės šaknis) veikiančiomis šiandieną lengvatomis ir garantijomis, teikiamomis dirbančioms moterims. Tai, savaime aišku, menkina moters kaip darbuotojos veiksmingumą ir yra preferencijų naudoti vyriškąją darbo jėgą priežastis. Šį stereotipą sutvirtina dar ir tai, kad pagrindinė namų ūkio veiklos ir vaikų auklėjimo našta tenka moteriai.⁴⁶

Legaliai imigravusių moterų užimtumo rodiklis yra tik 44 proc., o nedarbo rodiklis 19 proc. Be to, smarkiai skiriasi iš trečiųjų šalių ir ES valstybių narių imigravusių moterų užimtumas (16,9 proc.); tarp imigrantų vyrų šis skirtumas sudaro 11 proc. Žymiai labiau skiriasi iš trečiųjų šalių imigravusių aukštą kvalifikaciją turinčių moterų ir imigrančių iš ES valstybių narių užimtumas (23,2%). 2000 m. trečiųjų šalių moterų imigrančių uždarbiai buvo apie 10 proc. mažesni nei iš ES valstybių narių imigravusių moterų uždarbiai. Vyrų atveju šis skirtumas siekė tik 4 proc.

⁴⁵ Anderson, B. *Doing the Dirty Work? The Global politics of domestic labour*. – London: Zed Books, 2000. P. 27-54

⁴⁶Rimaševskaja N. Lyčių lygybės stereotipai ir socialinių santykių logika
<http://search.delfi.lt/cache.php?id=DC031774CA7FC483>

Pagrindinė problema, su kuria susiduria moterys imigrantės, ir toliau lieka išsilavinimas, nes 50 proc. moterų imigrančių išsilavinimas yra ne aukštesnis už privalomąjį, o aukštąjį mokslą baigia apie 17 proc.

Moterų imigrančių padėtis dažnai priklauso nuo jų sutuoktinio teisinio statuso arba teisine prasme jos laikomos priklausomais asmenimis ir tai turi nepalankių pasekmių skyrybų arba sutuoktinio mirties atveju, ypač poligamijos atveju: tai nukreipia jas į nelegalius darbus, jos netenka socialinės apsaugos ir pažeidžiamas jų orumas.

Kai kuriose visuomenėse neigiami moteriškos lyties stereotipai skatina smarkią moterų diskriminaciją, kuri dažnai perauga į psichinį ir fizinį smurtą, o kartais net į garbės nusikaltimus. Kasmet garbės nusikaltimų aukomis tampa 5 000 moterų, kurių daugelis yra musulmonų bendruomenėms Europoje priklausančios moterys imigrantės.⁴⁷

Remiantis ES teisine baze, reikėtų aptarti ES iniciatyvas moterų imigrančių adaptacijos srityje. 2003 m. Komisija paskelbė bendrą komunikatą dėl imigracijos, integracijos ir užimtumo, o 2004 m. parengė pradinę metinę vertinimo ataskaitą. Nacionalinių integracijos politikos kryptių vertinimai (nacionalinių integracijos kontaktinių punktų ataskaitos, nacionaliniai užimtumo veiksmų planai, nacionaliniai socialinės integracijos veiksmų planai) rodo, kad dauguma valstybių narių savo politikoje arba rinkdamos duomenis nepakankamai sistemiškai atsižvelgė į su imigracija susijusius lyčių klausimus. Pažymėtini įvairūs veiksmai ir novatoriškos priemonės, ypač susijusios su moterimis, pavyzdžiui: dauguma valstybių narių imasi priemonių kalbai išmokti (ypač naujai atvykusių imigrantų atžvilgiu). Ypač stengiamasi pagerinti profesinį orientavimą. Stengiamasi skatinti šios srities socialinių partnerių veiklumą ir išsipareigojimą. Daugiau dėmesio skiriama visuomenės švietimui, teikiant informaciją apie pagrindines imigrantų teises ir pareigas, įskaitant vyrų ir moterų lygybę, bei apie imigrantus priėmusiose šalyse galiojančias taisykles ir vertybes. Regis, dauguma šalių dar neatliko nuodugnios veiksmų, sukeliančių nedarbą, skurdą ir socialinę atskirtį (šiose srityse moterys imigrantės yra ypač pažeidžiamos) analizės.

Europos Komisijos komunikate (2005 m. rugsėjis) „Bendros integracijos darbotvarkė – trečiųjų šalių piliečių integracijos Europos Sąjungoje programa“ aiškiai pabrėžiama, kad diegiamose priemonėse turi būti atsižvelgiama į specifinį lyčių pobūdį ir moterų, jaunimo ir imigrantų vaikų padėtį.

Moterų imigrančių integracijos srityje veikia ES finansiniai įrankiai: Europos socialinis fondas, EQUAL, Europos regioninės plėtros fondas, Europos švietimo veiksmų programa.

⁴⁷ Anderson, B. *Doing the Dirty Work? The Global politics of domestic labour*. – London: Zed Books, 2000. P. 27-54

2006 m. Europos Parlamento iniciatyvoje dėl moterų imigracijos ES šalys raginamos veiksmingai kovoti su bet kokių smurtu prieš imigrantes, taip pat teikti tinkamą medicinos, teisinę ir socialinę pagalbą smurto aukoms. Be to, šalys turėtų numatyti prieglobsčio galimybę prekybos moterimis aukoms ir supaprastinti tvarką, pagal kurią jos galėtų gauti leidimą gyventi. Asmenis, atimančius migrančių pasus ar leidimus gyventi, siūloma traukti baudžiamojon atsakomybėn. Atsižvelgiant į faktą, kad imigrantės dažnai diskriminuojamos dėl jų kilmės šalyse vyraujančio mentaliteto, neigiamų stereotipų bei papročių europarlamentarai siūlo „Prieš imigrantes moteris ir mergaites nukreiptų žmogaus teisių pažeidimų – tokių kaip vadinamieji „nusikaltimai dėl garbės“, priverstinės santuokos, išorinių lyties organų žalojimas ir pan. – negalima pateisinti jokiomis kultūrinėmis ar religinėmis priežastimis“. Deputatai ragina užtikrinti poligaminių santuokų draudimą ES mastu, bausti priverstinių santuokų organizatorius, taip pat įpareigoti medicinos darbuotojus registruoti visus moterų lyties organų sužalojimo atvejus. EP narių nuomone, „negali būti toleruojami tėvų draudimai migrantėms mergaitėms sportuoti, dalyvauti plaukimo ar mokyklų pamokose – tai nepateisinama jokiomis kultūrinėmis arba religinėmis priežastimis“. ES šalių įstatymai turi numatyti atsakomybę už tokius veiksmus, mano europarlamentarai. Jie taip pat ragina suteikti galimybes mokytis visų imigrantų – net ir nelegalių – vaikams. ES valstybės raginamos skatinti imigrančių įsidarbinimą, remti jų išsilavinimo galimybes (ypač kalbų ir profesijų mokymąsi), gerbti jų socialines teises, kovoti su nuslėptuoju darbu, taip pat skatinti imigrantes dalyvauti socialiniame ir politiniame gyvenime bei versle. Europarlamentarai siūlo labiau atsižvelgti į lyčių aspektą renkant duomenis bei vykdant imigracijos politiką ES ir jos šalyse.

2007 m. gruodžio mėnesį ES Regionų Komitetas pateikė perspektyvinę nuomonę dėl moterų imigrančių padėties ES. Dokumente pabrėžiama, kad, atsižvelgiant į moterų vaidmenį visuomenės vystymosi srityje, optimali imigrantų (tiek vyrų, tiek moterų) integracija, atsižvelgiant ir į jų vaidmenį auklėjant vaikus, yra pats svarbiausias ir esminis aspektas siekiant visiškai integruoti iš užsienio kilusių šeimų antros ir trečios kartos žmones. Imigrantų integracija reiškia pagrindinių žmogaus teisių ir pareigų vykdymą ir laikymąsi, nes jos yra neatsiejama Europos teisinio paveldo dalis. Regionų Komitetas atkreipia dėmesį į išskirtinę visų amžiaus tarpsnių, bet pirmiausia jaunų užsienio kilmės merginų padėtį, išsiskiriančią prastais mokymosi rodikliais ir dideliu nebaigusių mokyklos skaičiumi. Renkantis mokymosi programas ir profesijas, jų padėtis yra prastesnė ir kartais jų pasirinkimas yra papildomai ribojamas šeimos nusistatymo, kultūrinių stereotipų arba sunkiomis ekonominėmis sąlygomis. Komitetas mano, kad, siekiant migrantų šeimų mergaičių (ir berniukų) vienodų galimybių švietimo sistemoje, būtina tėvus supažindinti su

švietimo sistema, kad jie pajėgtų priimti teisingus sprendimus dėl savo vaikų, visų pirma dukrų, išsilavinimo, atsižvelgiant į jų individualius potencialus ir norus bei atsiribojant nuo lyčių stereotipų.

Europos Komisijos siūlymai paskelbti 2007 metus Europos lygių galimybių metais, o 2008 metus – kultūrų dialogo metais – tai pagrindinės sąmoningumo didinimo iniciatyvos, kurios padės siekti tarpusavio supratimo, integracijos ir moterų imigrančių lygybės skatinimo tikslų.

3.3. Tyrimo tikslai ir uždaviniai

Tyrimo **tikslas** – atlikti ES valstybių vykdomos imigrantų adaptacijos analizę, didžiausią dėmesį skiriant moterų imigrančių padėčiai ir patiriamoms problemoms. Minėtiems tikslams pasiekti buvo išskirti šie **uždaviniai**:

1. išanalizuoti bendrą ES ir atskirų pasirinktų valstybių migracijos proceso raidą ir imigrantų adaptaciją, didžiausią dėmesį skiriant moterų imigrančių padėčiai;
2. apibrėžti imigrantų adaptacijos proceso sampratą ir modelius;
3. atlikti emigrančių iš Lietuvos, gyvenančių JK, Vokietijoje, Airijoje ir Graikijoje, empirinį tyrimą.

Buvo iškeltos tokios **hipotezės**:

1. moterys, ištekėjusios už užsienio valstybės piliečio lengviau nei ekonominės emigrantės adaptuojasi užsienio valstybėje;
2. dirbančios moterys geriau moka priimančiosios valstybės kalbą ir aktyviau dalyvauja visuomeninėje veikloje;
3. didžioji dauguma respondenčių užsienio šalyje dirba nekvalifikuotą darbą, neatitinkantį įgyto išsilavinimo.

4. TYRIMO METODOLOGIJA IR TYRIMO SUBJEKTAI

Tiriamųjų apklausai atlikti buvo paruoštas klausimynas, sudarytas iš 33 klausimų.

Apklausos metodas – standartizuota anketa. Formuluojant anketos klausimus, išskiriami:

- demografiniai klausimai, įgalinantys pateikti imigrančių demografinę charakteristiką;
- imigrančių integracijos klausimai, apimantys ekonominę, socialinę ir kultūrinę integracijos dimensiją.

Tyrimo dalyvavo moterys, emigravusias į Jungtinę Karalystę, Airiją, Vokietiją ir Graikiją. Respondentės buvo apklaustos internetu, todėl buvo pasiektas tik tam tikras moterų ratas. Atspirties taškas – užsienio lietuvių bendruomenės, ambasados, pavienės moterys.

Neatmetama galimybė, kad internetu naudojasi moterys, turinčios tam tikrą socialinę padėtį bei labiau išsilavinusios.

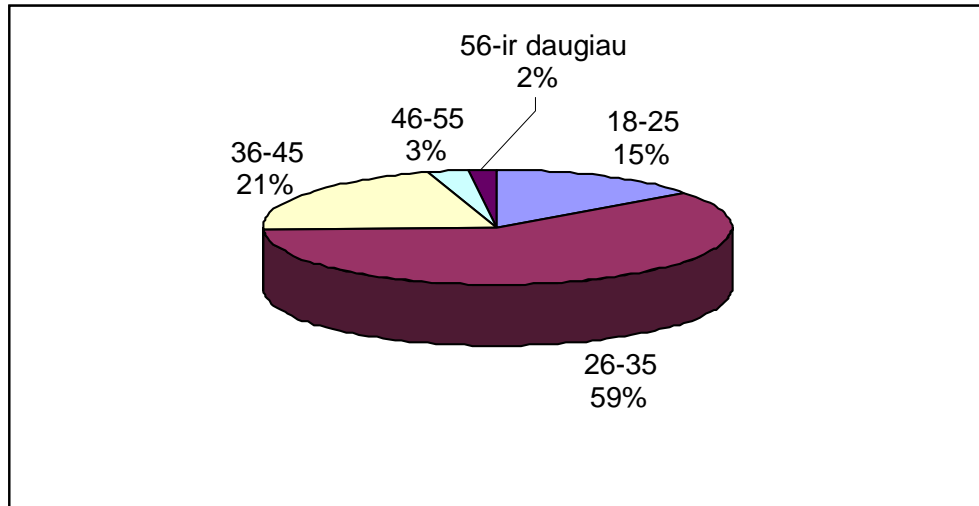
Respondentės į klausimus atsakė savanoriškai, prieš tai buvo supažindintos su tyrimo tikslu, joms paaiškinta, kad tyrimas anoniminis. Iš viso surinktos 109 anketos.

Surinkti statistiniai duomenys apdoroti, naudojant SPSS (Statistical Package for Social Science) programą. Tyrimo skaičiuoti duomenų vidurkiai, naudotas aprašomasis statistikos duomenų metodas ir ieškota koreliacijos tarp kintamųjų. Tyrimo išvados padarytos, analizuojant gautus tyrimo rezultatus.

5. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

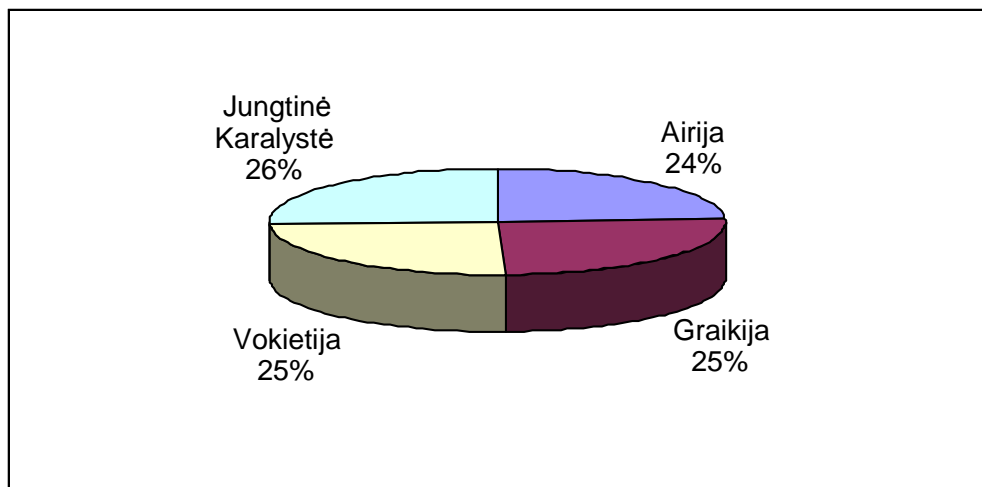
5.1. Tiriamųjų charakteristika pagal demografinius-socialinius rodiklius

Tyrimas buvo atliekamas 2008 m. kovo – balandžio mėnesiais. Apklausta 109 iš Lietuvos emigravusios moterys.

1 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių

Iš 1 paveikslo matyti, kad dauguma – beveik du trečdaliai – respondenčių yra 26-35 metų amžiaus, beveik penktadalis – 36-45 m., o likusios sudaro nedidelę dalį. Taigi galima manyti, kad dauguma respondenčių yra jauno vidutinio bei vidutinio amžiaus. Nors Lietuvos gyventojų emigracijos mastai mažėja, tačiau daugėja išvykstančių jaunų žmonių.

2 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal dabartinę gyvenamąją vietą

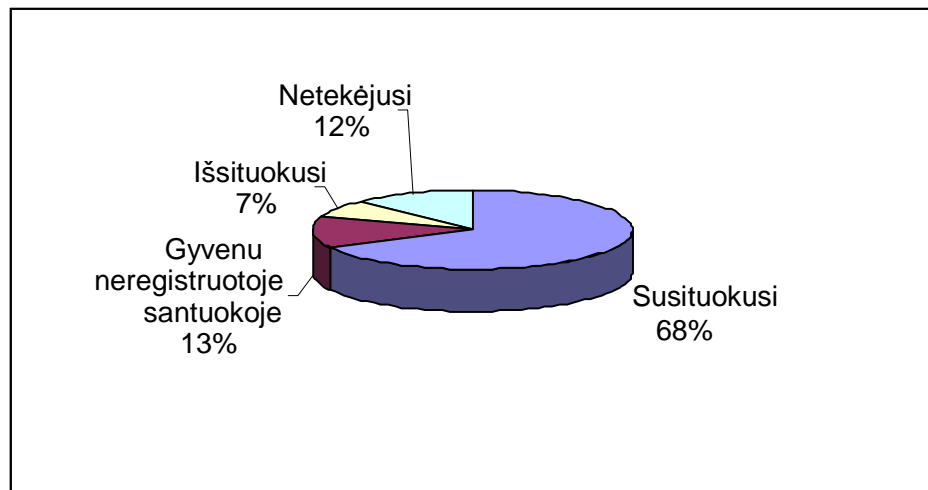
Kaip matome iš 2 paveiksle pateiktos skritulinės diagramos, tiriamųjų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą yra beveik vienodas – maždaug po 25%.

1 lentelėje pateikiamas pasiskirstymas pagal tai, kur respondentė gyveno Lietuvoje, prieš išvykstant:

1 lentelė. Respondenčių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą Lietuvoje, prieš išvykstant

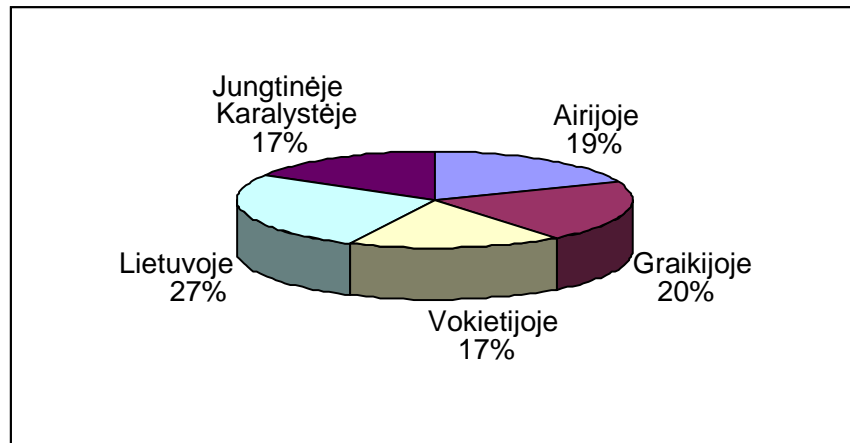
Kur gyvenote	Dažnis	Procentas
Mieste	80	73,4
Miestelyje	27	24,8
Kaime	2	1,8
Iš viso	109	100,0

Kaip matome iš 1 lentelės, dauguma respondenčių į svetimą šalį išvyko iš miesto, labai mažai – iš kaimo.

3 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal šeimyninę padėtį

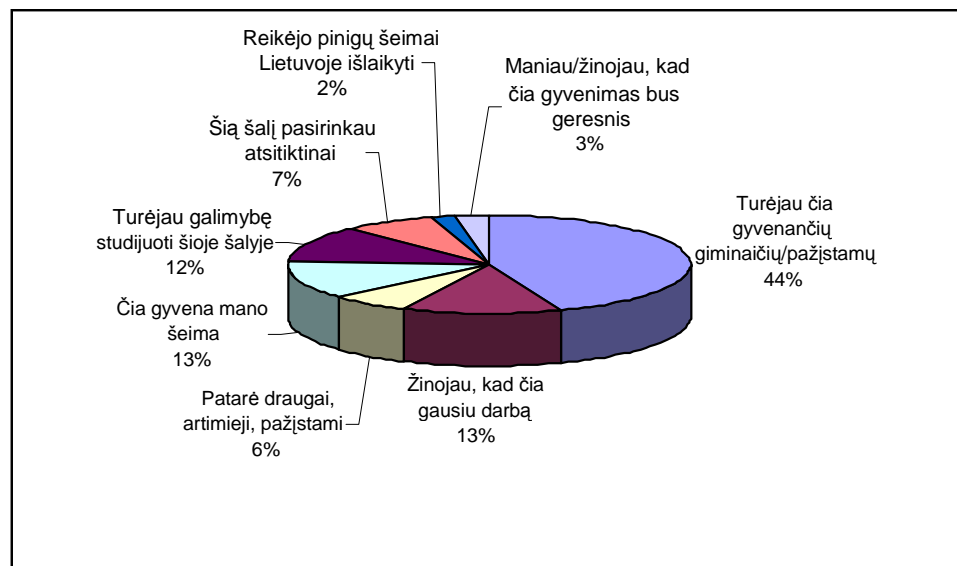
Iš 3 paveikslo matome, kad dauguma (68% respondenčių) yra susituokusios, 13% - gyvena neregistruotoje santuokoje, 12% - netekėjusios, o 7% - išsituokusios. Tai paneigia nuomonę, kad apsisprendimas migruoti priskiriamas tik vyrams, o susituokusios moterys yra tik namų šeimininkės, gimdančios vaikus ir besirūpinančios jų auklėjimu. Tačiau, nepaisant tradicijų, didėja moterų aktyvumas daugelyje visuomenės veiklos sričių.

4 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kur gyvena jų šeima

Iš 4 paveikslo matome, jog daugiausia procentų respondentų šeimų gyvena Lietuvoje, o pasiskirstymas pagal užsienio šalis yra panašus. Taigi, galima manyti, kad dauguma respondentų yra ekonominės migrantės. Remiantis literatūros duomenimis ekonominė migracija sudaro vieną didžiausių migracijos dalių, ypač į ES valstybes nares. Ekonominė migracija labiausiai paplitusi emigracijos rūšis Lietuvoje. Ekonominės migracijos priežastimis laikomos dvi pagrindinės ekonomiškai išmatuojamos sąlygos: geresnio darbo užmoesčio ir geresnio gyvenimo paieška.

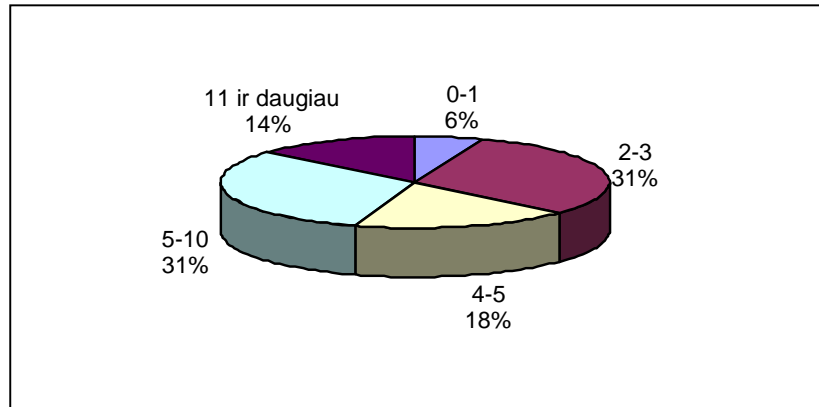
5 paveiksle pateikiamos priežastys, kurias respondentės nurodė kaip lėmusias emigruoti:

5 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal priežastis, paskatinusias išvykti

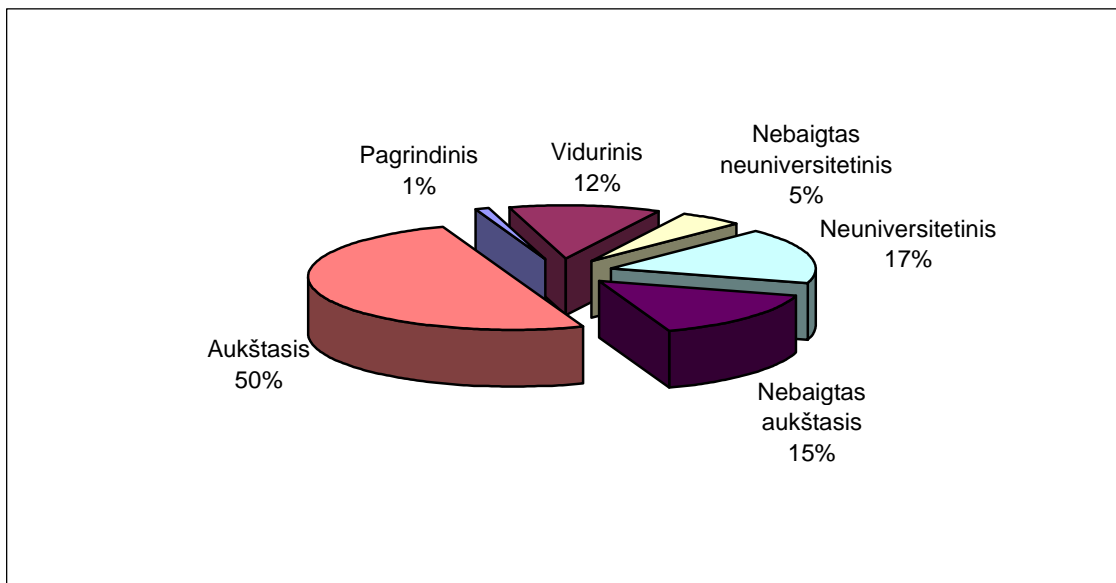
5 paveiksle dominuoja trys pagrindiniai ekonomiškai motyvuotos migracijos veiksniai: darbo jėgos paklausa industrinėse šalyse (žinojau, kad čia gausiu darbą - 13 %); pasiūlos-stūmos

veiksniai, kurie skatina migrantus išvykti į kitą šalį dėl mažo darbo užmokesčio ir nedarbo kilmės šalyje (maniau/žinojau, kad čia gyvenimas bus geresnis - 3 %, reikėjo pinigų šeimai Lietuvoje išlaikyti - 2 %); tinklų, t.y. ryšių su kitose šalyse gyvenančiais šeimos nariais, artimaisiais, draugais, pažįstamais (turėjau čia gyvenančių giminaičių/pažįstamų - 44 %, patarė draugai, artimieji, pažįstami - 6 %, čia gyvena mano šeima - 13 %).

6 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kiek metų gyvena svetur

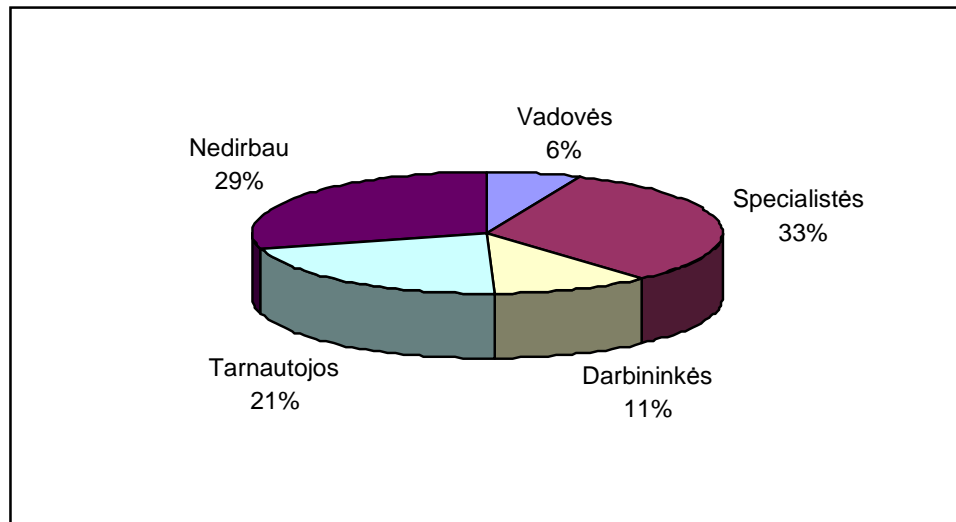
Iš skritulinės diagramos (6 pav.) matome, kad didžioji dauguma respondentų į užsienį emigravo Lietuvai atkūrus nepriklausomybę 1990 metais, kai emigracijos srautai ėmė didėti (5-10 metų – 31 %), o 2004 metais Lietuvai tapus ES nare ir įsigaliojus laisvam asmenų judėjimui, emigracija dar suintensyvėjo (4-5 metai -18 %, 2-3 metai - 31 %).

7 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal išsilavinimą

7 paveiksle matome respondenčių pasiskirstymą pagal išsilavinimą. Pusė apklaustųjų turi aukštąjį išsilavinimą (50 %). Atliktas tyrimas patvirtina teoriją, kad didėja išsilavinusių emigrantų dalis. Tai susiję su tuo, kad Lietuvai įstojus į ES lietuviai gali lygiomis teisėmis konkuruoti dėl darbo pasiūlymų su vietiniais gyventojais. Tik 1 % respondenčių turi pagrindinį ir 12 % vidurinį išsilavinimą. Net 87 % visų apklaustųjų yra baigę aukštąsias, neuniversitetines studijas. Protų nutekėjimas yra aktuali Lietuvos problema.

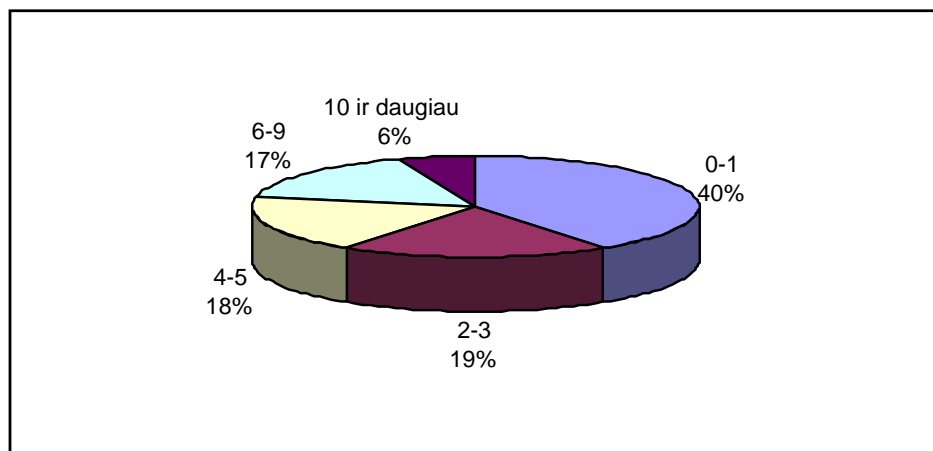
7 paveiksle matome respondenčių pasiskirstymą pagal tai, kokį darbą dirbo Lietuvoje:

8 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kokį darbą dirbo Lietuvoje

Iš 8 paveikslo matome, jog dauguma – trečdalis – apklaustųjų buvo specialistės, beveik trečdalis – bedarbės. Vadovaujančias pozicijas Lietuvoje užėmusių moterų respondenčių tarpe yra vos 6%.

Į anketos klausimą: „Kokia Jūsų darbo Lietuvoje patirtis metais?“ respondentės atsakė taip (9 pav.):

9 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kiek laiko dirbo Lietuvoje

Iš 8 paveikslėlo galima pastebėti, jog dauguma, net 40% respondentų, Lietuvoje visai nedirbo arba dirbo iki 1 metų. 10 ir daugiau metų dirbusių yra vos 6%.

5.2. Tiriamųjų adaptacijos ypatumai ir išvados

Adaptacija – sudėtingas ir ilgalaikis procesas, apimantis daugelį visuomenės gyvenimo sferų. Svarbiausias šio proceso aspektas – imigrantų socialinis, politinis ir pilietinis dalyvavimas ir įsitraukimas į ekonominę, politinę ir kultūrinę dominuojančios visuomenės gyvenimą.

Buvo kelta hipotezė, jog moterys, ištekėjusios už užsienio valstybės piliečio lengviau nei ekonominės emigrantės adaptuojasi užsienio valstybėje, kadangi jos jau „igavusios“ socialinį statusą. Sėkminga santuoka emigracijos šalyje su vietiniu piliečiu turi įtakos lengvesniam adaptacijos procesui. Gautus rezultatus pateikiame 2 lentelėje:

2 lentelė. Emigracijos priežasčių sąsajos su adaptacija

Motyvai paskatinti išvykti iš Lietuvos	Ar sunkiai adaptavotės šalyje, kurioje dabar gyvenate?				Iš viso
	Taip	Ne	Iš dalies	Iki šiol negaliu tinkamai adaptuotis	
Geresnio gyvenimo paieška	3	20	14	7	44
Blogos gyvenimo sąlygos	2	0	0	1	3
Galimybė grįžus geriau gyventi Lietuvoje	0	3	0	1	4
Santuoka	6	11	9	2	28
Iš viso	11	52	33	13	109

Kaip matome iš 2 lentelės, dauguma respondentų, kurias emigruoti paskatino geresnio gyvenimo paieška, teigia nesunkiai prisitaikiusios prie naujos šalies sąlygų, tos, kurios emigravo dėl blogų gyvenimo sąlygų – sunkiai. Emigrantės dėl santuokos į klausimą apie adaptaciją atsakė įvairiai, negalima teigti, jog dauguma jų adaptavosi nesunkiai. Norint patikrinti, ar šie skirtumai tarp grupių yra statistiškai reikšmingi, apskaičiuota koreliacija Kendalo tau-b koeficientu. Gauta koeficiento reikšmė -0,101, reikšmingumo lygmuo p lygus 0,230. Kadangi reikšmingumo lygmuo yra žymiai didesnis už 0,05, o koeficiento reikšmė nedidelė, galima daryti išvadą, jog hipotezė nepasitvirtino: moterys, susituokusios su užsienio valstybės piliečiu ne lengviau nei ekonominės emigrantės adaptuojasi užsienio valstybėje.

Neatsiejama adaptacijos dalis yra priimančios valstybės kalbos mokėjimas. Pagrindiniai socialinės integracijos-adaptacijos aspektai – socialinis, politinis, kultūrinis dalyvavimas

visuomenėje. Kalbos nemokėjimas turi tiesioginę įtaką bedarbystei bei socialinei-kultūrinei moterų emigrančių atskirčiai.

Tikrinama antra hipotezė: dirbančios moterys geriau moka priimančiosios valstybės kalbą ir aktyviau dalyvauja visuomeninėje veikloje.

3 lentelė. Darbinio statuso sąsajos su kalbos mokėjimu

Šiuo metu dirbate	Kokiu lygiu mokate šalies kalbą, kurioje gyvenate?					Iš viso
	Nemoku	Silpnai	Vidutiniškai	Gerai	Labai gerai	
Kvalifikuotą darbą	2	4	11	15	16	48
Nekvalifikuotą darbą	0	2	5	8	3	18
Nedirbu, auginu vaiką	0	4	9	16	10	39
Kita	0	0	0	1	3	4
Iš viso	2	10	25	40	32	109

Iš 3 lentelėje pateikiamų rezultatų matome, kad 2 nemokančios užsienio kalbos moterys dirba kvalifikuotą darbą, o 13 labai gerai mokančių – nedirba. Negalima pamatyti tendencijos, jog dirbančios emigrantės geriau moka priimančiosios valstybės kalbą. Patikrinsime tai koreliacine analize. Apskaičiuotas Kendalo tau-b koeficientas lygus 0,038, reikšmingumo lygmuo p lygus 0,659. Šie rodikliai atskleidžia, jog sąsajos tarp dviejų tikrinamų kintamųjų yra labai silpnos. Taigi negalima teigti, kad dirbančios moterys geriau moka priimančiosios valstybės kalbą. Net 16 moterų, kurios gerai moka priimančios valstybės kalbą šiuo metu nedirba, nes augina vaiką. Tai galima paaiškinti tuo, kad auginančios vaikus moterys naudojami socialinėmis išmokomis, sveikatos priežiūros paslaugomis ir kalbos mokėjimas yra būtinas. 4 moterys, kurios gerai arba labai gerai moka priimančios valstybės kalbą į klausimą, ką šiuo metu dirba, atsakė „kita“ ir paaiškino, kad jų vyrai jas pilnai išlaiko ir jų pajamos leidžia joms nedirbti.

Svarbiausias imigrantų adaptacijos proceso aspektas – imigrantų pilietinis dalyvavimas ir įsitraukimas į ekonominį, politinį ir kultūrinį dominuojančios visuomenės gyvenimą. Tik dalyvaujantis visuomeninėje, kultūrinėje veikloje asmuo gali tinkamai adaptuotis priimančioje valstybėje. Toliau pateiksime darbinio statuso sąsajas su dalyvavimu visuomeninėje veikloje.

4 lentelė. Darbinio statuso sąsajos su dalyvavimu kultūrinėje veikloje (teatras)

Šiuo metu dirbate	Einate į teatrą			Iš viso
	Dažnai	Retai	Niekada	
Kvalifikuotą darbą	9	30	9	48
Nekvalifikuotą darbą	1	6	11	18
Nedirbu, auginu vaiką	7	13	19	39
Kita	1	2	1	4
Iš viso	18	51	40	109

Iš 4 lentelės matome - daugiau nedirbančių apklaustųjų niekada neina į teatrą - 19, retai lankosi teatre 13, o dauguma dirbančių kvalifikuotą darbą eina dažnai arba retai. Galima manyti, kad nedirbančios ir auginančios vaikus respondentės neturi laiko.

5 lentelė. Darbinio statuso sąsajos su dalyvavimu kultūrinėje veikloje (parodos)

Šiuo metu dirbate	Lankotės parodose			Iš viso
	Dažnai	Retai	Niekada	
Kvalifikuotą darbą	10	32	6	48
Nekvalifikuotą darbą	3	3	12	18
Nedirbu, auginu vaiką	7	19	13	39
Kita	1	1	2	4
Iš viso	21	55	33	109

Kaip matome iš 5 lentelėje pateikiamų duomenų, dirbančios respondentės dažniau lankosi parodose, nei nedirbančios.

6 lentelė. Darbinio statuso sąsajos su dalyvavimu kultūrinėje veikloje (kino teatrui)

Šiuo metu dirbate	Einate į kino teatrus			Iš viso
	Dažnai	Retai	Niekada	
Kvalifikuotą darbą	27	16	5	48
Nekvalifikuotą darbą	3	13	2	18
Nedirbu, auginu vaiką	16	15	8	39
Kita	3	1	0	4
Iš viso	49	45	15	109

Iš 6 lentelės matome, kad tiriamosios pakankamai dažnai lankosi kino teatruose, didelio skirtumo dėl to, ar jos dirba, ar ne, nėra.

7 lentelė. Darbinio statuso sąsajos su dalyvavimu kultūrinėje veikloje (miesto šventės)

Šiuo metu dirbate	Lankotės miesto šventėse			Iš viso
	Dažnai	Retai	Niekada	
Kvalifikuotą darbą	22	22	4	48
Nekvalifikuotą darbą	10	6	2	18
Nedirbu, auginu vaiką	19	16	4	39
Kita	3	1	0	4
Iš viso	54	45	10	109

Iš 7 lentelės matome, kad tiek dirbančios, tiek nedirbančios moterys pakankamai aktyviai dalyvauja miesto šventėse, tačiau pastebima tendencija, jog nedirbančios yra labiau linkusios ten lankytis.

Visas šias tendencijas patikrinsime koreliacinės analizės pagalba. Kendalo tau-b koeficiento reikšmės bei reikšmingumo lygmenis p pateikiame 8 lentelėje:

8 lentelė. Darbinio statuso sąsajos su dalyvavimu visuomeninėje veikloje – koreliacija

Kultūrinė veikla	Koreliacijos koeficientas	Reikšmingumo lygmuo p
Teatras	0,179	0,035
Parodos	0,163	0,044
Kino teatrai	0,108	0,230
Miesto šventės	-0,048	0,574

Kaip matome iš 8 lentelės, kai kalbama apie teatro ir parodų lankymą, reikšmingumo lygmenys p yra mažesni už 0,05. Nors koreliacijos koeficientų reikšmės nėra didelės (atitinkamai 0,179 ir 0,163), visgi galima teigti, jog hipotezė šiais atvejais pasitvirtino: dirbančios moterys dažniau lankosi teatre bei parodose, nei nedirbančios. Kino teatrų atveju sąsajos nėra reikšmingos, tuo tarpu miesto švenčių atžvilgiu pastebima priešinga tendencija (koreliacijos koeficientas neigiamas) – nedirbančios moterys labiau linkusios dalyvauti miesto šventėse, tačiau ši koreliacija nėra statistiškai reikšminga.

Apibendrinant galima teigti, jog antroji hipotezė pasitvirtino iš dalies: dirbančios moterys aktyviau dalyvauja visuomeninėje veikloje, kai kalbama apie teatrą ir parodas, tačiau ne apie kino teatrus ir miesto šventes, dirbančios moterys ne geriau moka priimančiosios valstybės kalbą.

Literatūroje sutinkame požiūrį, kad užsienio valstybėje moterys imigrantės dažniau nei vyrai tampa nekvalifikuotomis darbininkėmis ir jų įgytas išsilavinimas bei kvalifikacija neatitinka atliekamo darbo. Tikrinama trečioji hipotezė: didžioji dauguma respondentų užsienio šalyje dirba nekvalifikuotą darbą, neatitinkantį įgyto išsilavinimo. Tiriamųjų pasiskirstymą pagal išsilavinimą ir darbo pobūdį matome 8 lentelėje:

9 lentelė. Darbinio statuso sąsajos su išsilavinimu

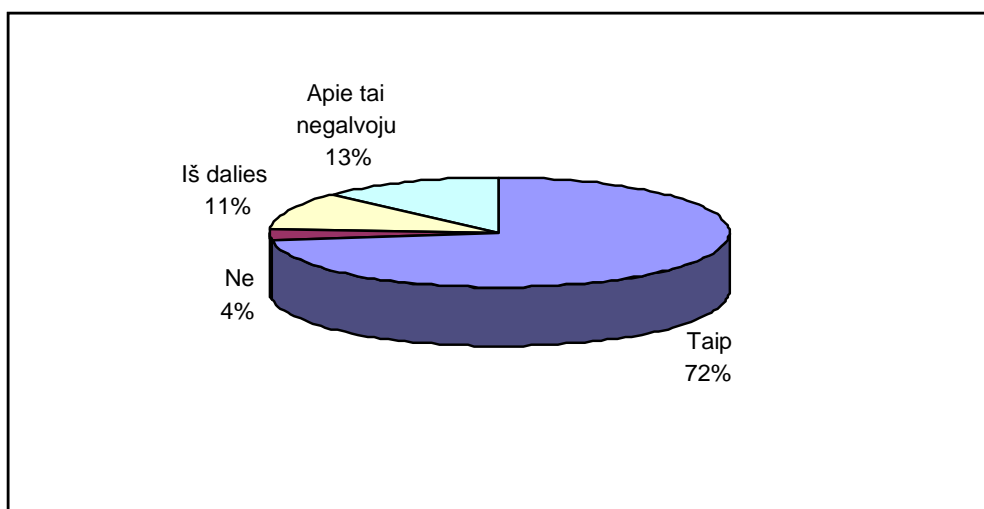
Šiuo metu dirbate	Išsilavinimas						Iš viso
	Pagrindinis	Vidurinis	Nebaigtas neuniversitetinis	Neuniversitetinis	Nebaigtas aukštasis	Aukštasis	
Kvalifikuotą darbą	0	1	0	6	5	36	48
Nekvalifikuotą darbą	1	5	2	3	4	3	18
Nedirbu, auginu vaiką	0	7	4	10	5	13	39
Kita	0	0	0	0	2	2	4
Iš viso	1	13	6	19	16	54	109

Kaip matome iš 8 lentelės, daugiau nei pusė apklaustųjų turi aukštąjį išsilavinimą, 16 – nebaigtą aukštąjį, 19 – neuniversitetinį. Tačiau iš moterų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dauguma -

36, dirba kvalifikuotą darbą, 13 - nedirba, nes augina vaiką, o 3 - dirba nekvalifikuotą darbą. Ar stiprios darbinio statuso sąsajos su išsilavinimu, tikriname atlikdami koreliacinę analizę. Gautas Kendalo tau-b koreliacijos koeficientas lygus -0,314, reikšmingumo lygmuo $p = 0,000$. Tokie rezultatai rodo, jog tarp išsilavinimo ir darbinio statuso yra stiprus ryšys. Kadangi darbinis statusas buvo koduojamas nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia aukštesnį statusą nei 2 ir taip toliau, o išsilavinimas – nuo 1 iki 7, kur 1 rodo žemesnį išsilavinimą, gautas koreliacijos koeficientas su minuso ženklu, tai rodo, kad aukštesnis išsilavinimas yra susijęs su labiau kvalifikuotu darbu. Galima teigti, jog trečioji hipotezė nepasitvirtino, priešingai – didžioji dauguma respondentų užsienio šalyje dirba kvalifikuotą darbą, atitinkantį įgytą išsilavinimo lygį. Viena iš apklaustųjų teigė: „uždarbis priklauso nuo kvalifikacijos ir darbo, o ne nuo to, ar esi vietinis ar atvykėlis. Mūsų patirtis parodė, kad mūsų šeimos pajamos net ir tarp kolegų dažnai yra didesnės, nes kvalifikacija yra aukštesnė arba tinkamesniu ekonominiu laikotarpiu gautas darbas. Be to, mažesnės pajamos galėtų netgi būti paskata labiau integruotis ir geriau uždirbti.“

Paklausus, kur įgijo išsilavinimą, dauguma respondentų (61%) atsakė, jog 36% mokėsi ir Lietuvoje, ir užsienyje, ir tik 3% teigė išsilavinimą įgijusios užsienyje.

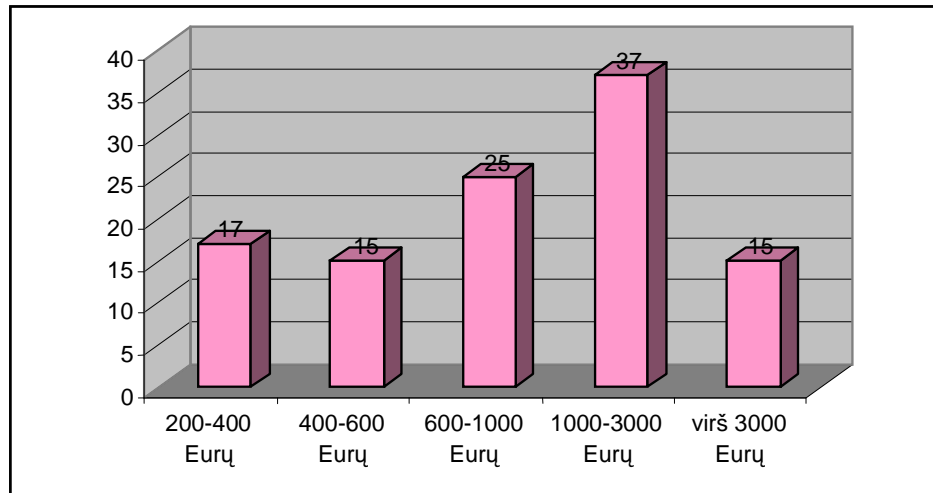
Paklaustos, ar yra patenkintos dabartiniu darbu, respondentės atsakė: (9 pav.)

10 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, ar yra patenkintos dabartiniu darbu

Iš 10 paveiksle esančios diagramos matome, jog didžioji dalis yra patenkintos dabartiniu darbu, labai mažai – vos 4% – nėra patenkintos.

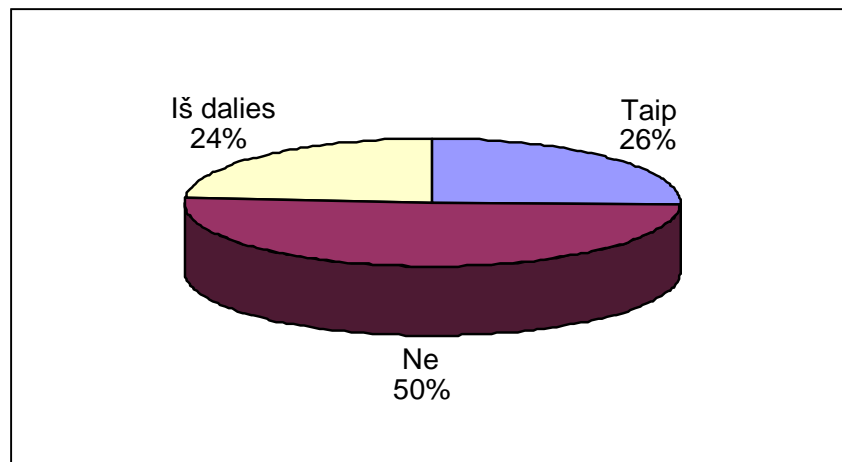
11 paveiksle matome respondentų nurodytas pajamas per mėnesį:

11 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal gaunamas pajamas

Iš 11 paveiksle pateiktos histogramos matome, jog dauguma respondentų uždirba 1000-3000 eurų per mėnesį. Tai paneigia nuomonę, kad moterys dirba nenuolatini, žemos kvalifikacijos ir mažai apmokamą darbą.

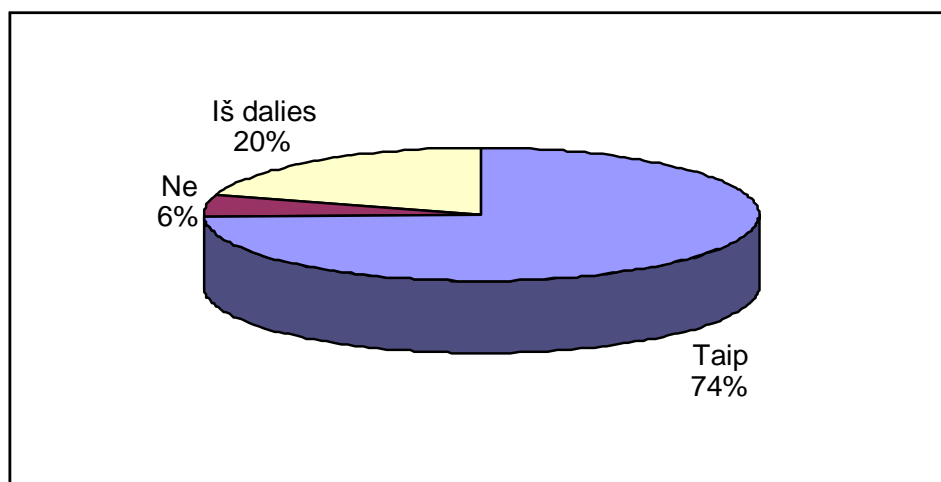
12 paveiksle pateikiame pasiskirstymą pagal tai, ar respondentė yra finansiškai priklausoma nuo sutuoktinio/tėvų/draugų ir pan.:

12 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, ar yra finansiškai priklausoma

Kaip matome iš 12 paveikslo, pusė apklaustų emigrantų yra finansiškai nepriklausomos, ketvirtadalis nurodė esančios priklausomos iš dalies, kitas ketvirtadalis – jog yra finansiškai priklausomos.

Į klausimą „Ar Jūsų materialinė padėtis geresnė šalyje, kurioje dabar gyvenate, nei buvo Lietuvoje?“ respondentės atsakė: (13 pav.)

13 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, ar jų materialinė padėtis geresnė užsienyje

Kaip matome iš 13 paveikslo, beveik trijų ketvirtadalių apklaustų respondenčių materialinė padėtis emigravus yra geresnė, nei buvo Lietuvoje. Tuo tarpu 6 % nurodė priešingai.

Respondenčių buvo paprašyta įvertinti įvairius teiginius. Pritarimas/nepitarimas teiginiams rodo respondenčių nuomonę apie emigrantų integraciją, adaptaciją ir socialinį statusą. 10 lentelėje jie yra pateikiami priklausomai nuo to, kiek pritarimo jie gavo: pirmiesiems teiginiams pritarta labiausiai, paskutiniams – mažiausiai:

10 lentelė. Pritarimas nurodytiems teiginiams (mažesnis vidurkis – didesnis pritarimas)

Teiginys/Nuomonė	Atsakymų vidurkis
Lietuvė emigrantė moteris turi būtinai tekėti už Lietuvos	1.46
Moterims imigrantėms lengviau adaptuotis užsienio valstybėje, nei vyrams imigrantams	1.51
Moterims imigrantėms sunkiau adaptuotis užsienio valstybėje, nei vyrams imigrantams	1.64
Moterims imigrantėms lengviau nei vyrams imigrantams gauti kvalifikuotą gydytojo pagalbą užsienio šalyje	1.89
Moteris imigrantė uždirba mažiau, nei imigrantas vyras	2.71
Ir vyrams ir moterims kvalifikuota gydytojo pagalba prieinama vienodai	2.87
Nesvarbu už kokios šalies piliečio emigrantė išteka, ji vis tiek lieka tarsi „trečiosios“ šalies atstovė	3.28
Dažniausiai lietuvės su užsieniečiu tuokiasi dėl pinigų, nesvarbu kokioje šalyje	3.54
Mišrios santuokos turi daug trūkumų	3.55
Ištekėjusioms už vietinio moterims lengviau adaptuotis šalyje	3.63
Pateisinama, kad galima ištekėti už vietinio (graiko, airio, vokiečio) norint gauti pilietybę	3.72
Visai nesvarbi vyro tautybė, svarbu, kad sutuoktinis ir vaikai būtų laimingi	3.78
Pateisinama, kad moteris imigrantė, gyvenanti užsienio šalyje, išteka už vietinio	3.95

Moterims imigrantėms sunkiau nei vyrams imigrantams gauti kvalifikuotą gydytojo pagalbą užsienio šalyje	3.97
Lietuvė, ištekėjus už vietinio, toje šalyje, kur gyvena, įgauna geresnį socialinį statusą	4.03
Moterys imigrantės dirba mažiau kvalifikuotą darbą, nei vyrai imigrantai	4.17

Kaip matome iš 10 lentelės, labiausiai respondentės pritaria teiginiui, jog lietuvė emigrantė moteris turi būtinai tekėti už lietuvių. Dviejuose tolimesniuose teiginiuose pastebimas paradoksas, nes jie vienas kitam prieštarauja, tačiau abu sulaukė nemažai emigrantų pritarimo: respondentės mano, kad moterims imigrantėms lengviau adaptuotis užsienio valstybėje, nei vyrams imigrantams, tuo pačiu teigiama, kad sunkiau.

Didžiausio nepritarimo sulaukė teiginys, jog moterys imigrantės dirba mažiau kvalifikuotą darbą, nei vyrai imigrantai – apklaustos respondentės mano priešingai. Taip pat dauguma nepritarė teiginiui, jog lietuvė, ištekėjus už vietinio, toje šalyje, kur gyvena, įgauna geresnį socialinį statusą. Respondentės nuomonė, kad: „Socialinis statusas gerėja nuo pajamų turėjimo ir augimo. Ištekėjus už vietinio bedarbio socialinis statusas nepagerės.“

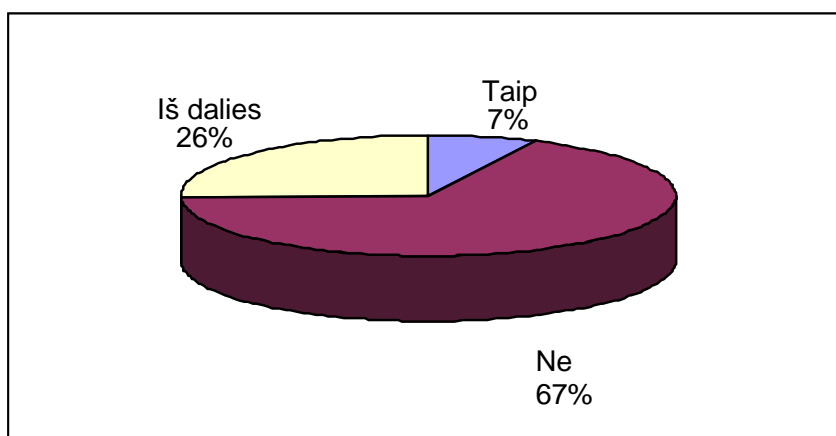
Respondenčių buvo paprašyta išsakyti savo nuomonę, kas trukdo imigrantų adaptacijai (kiekvieno teiginio svarbą reikėjo pažymėti pagal intensyvumo skalę nuo 1 iki 5, kur 1 - labai trukdo, 5 - visiškai netrukdo). Gauti rezultatai pagal vidurkius pateikiami 11 lentelėje, jos viršuje yra faktoriai, kurie, respondentų nuomone, labiausiai trukdo adaptacijai.

11 lentelė. Kas trukdo imigrantų adaptacijai (mažesnis vidurkis – labiau trukdo)

Faktorius	Atsakymų vidurkis
Mažesnės pajamos nei vietinio	1.72
Vietinių žmonių nenoras bendrauti su užsieniečiu	2.39
Trukdo kalbos nemokėjimas	2.44
Gyvenamosios vietos susiradimo problemos	2.72
Kultūros skirtumai	2.94
Sunku susirasti draugų	3.17
Vietiniam esi „svetimas“	3.28
Namų/artimųjų ilgesys	3.60

Kaip matome iš 11 lentelės, labiausiai, respondentų nuomone, adaptacijai trukdo mažesnės pajamos nei vietinio, po to - vietinių žmonių nenoras bendrauti su užsieniečiu bei kalbos nemokėjimas. Mažiausiai adaptacijai trukdo namų bei artimųjų ilgesys.

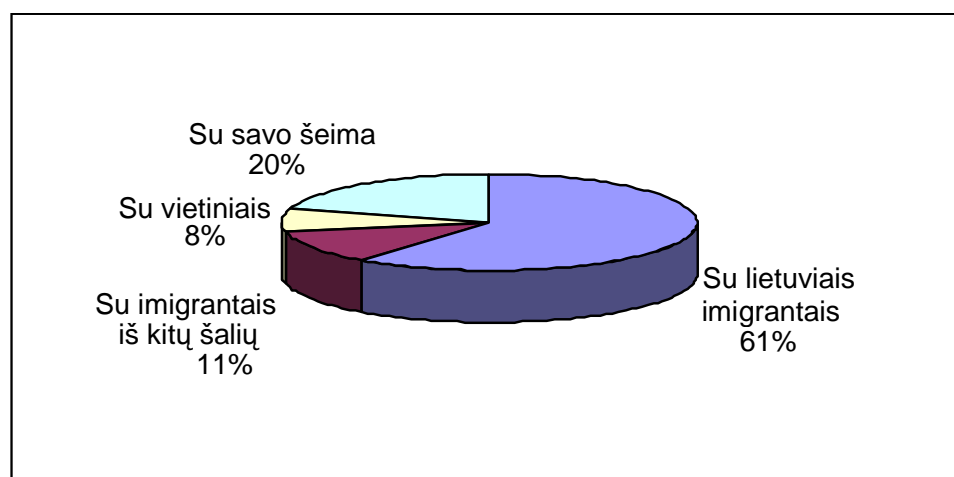
Paklaustos, ar jaučia diskriminaciją dėl savo tautybės, respondentės atsakė: (13 pav.)

14 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, ar jaučia diskriminaciją dėl savo tautybės

Kaip matome iš 14 paveikslo, dauguma apklaustų emigrančių diskriminacijos dėl savo tautybės nejaučia, teigiamai atsakė tik 7%.

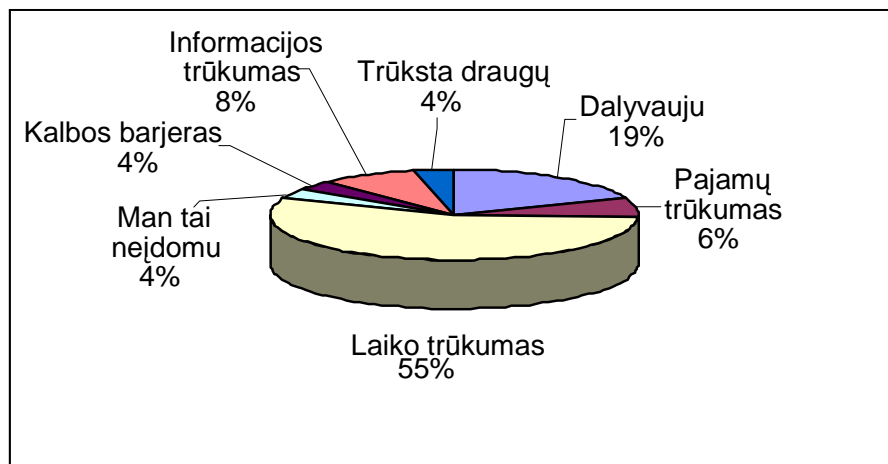
Emigrantų adaptacijai didelę reikšmę turi tai, su kuo jie praleidžia savo laisvalaikį. Tiriamųjų pasiskirstymą pagal tai, su kuo praleidžia laisvalaikį, matome 15 paveiksle:

15 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, su kuo praleidžia laisvalaikį

15 paveiksle pateikiamoje skritulinėje diagramoje matome, kad daugiau nei pusė respondenčių laisvalaikį praleidžia su lietuviais imigrantais, penktadalis – su savo šeima. Su vietiniais laisvalaikį praleidžia mažiausia dalis respondenčių – tik 8%. Buvo teigiančių, kad bendrauja ir su imigrantais iš kitų šalių: „Mes bendraujam tik su atvykusiais iš buvusios Tarybų Sąjungos. Matyt dėl bendros patirties, rusų kalbos, panašaus požiūrio į gyvenimą. Su kitais emigrantais tvirtesnis kontaktas kažkaip neužsimezga.“ Dalyvauti visuomeniniuose renginiuose ir bendruomenės veikloje emigrantėms dažnai tūksta laiko.

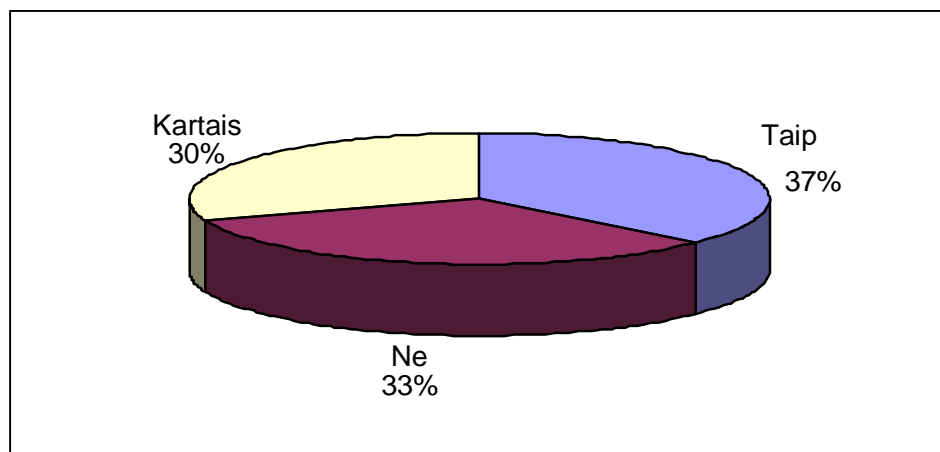
Respondenčių buvo paklausta: „Jei nedalyvaujate visuomeniniuose/kultūriniuose renginiuose, kas trukdo tai daryti“. Atsakymai pateikiami 16 lentelėje:

16 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kas trukdo dalyvauti visuomeniniuose renginiuose

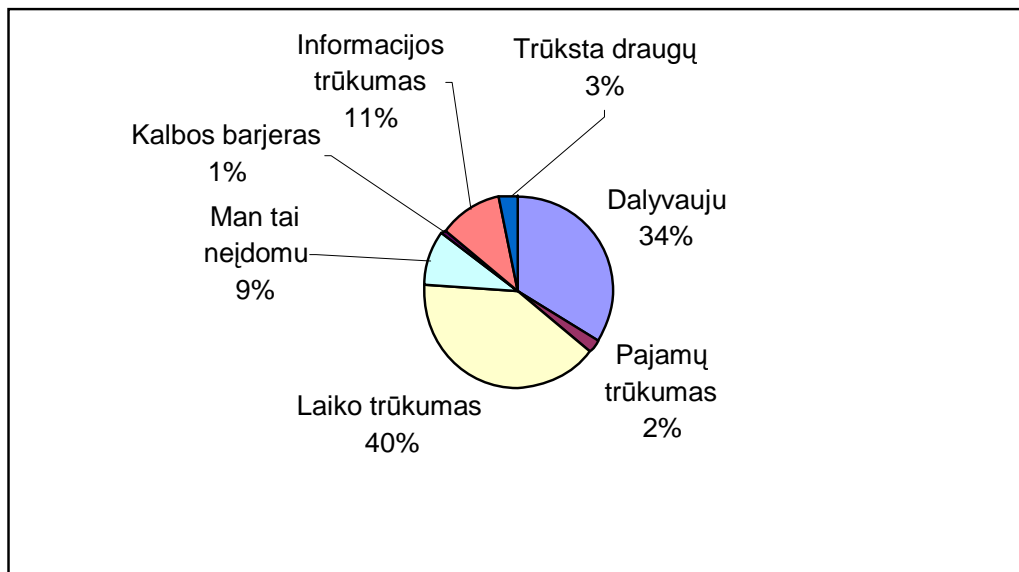
Kaip matome iš 16 paveikslėlio, beveik penktadalis apklaustųjų nurodo dalyvaujančios visuomeniniuose renginiuose. Likusioms labiausiai tai daryti trukdo laiko trūkumas. Informacijos, pajamų trūkumas bei kiti faktoriai sudaro nedidelę dalį atsakymų.

Daugiau respondenčių nurodė dalyvaujančios lietuvių bendruomenės veikloje, trečdalis atsakė neigiamai, o 30% laikėsi vidurio ir pasirinko atsakymą - kartais (17 pav.):

17 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, ar dalyvauja lietuvių bendruomenės veikloje

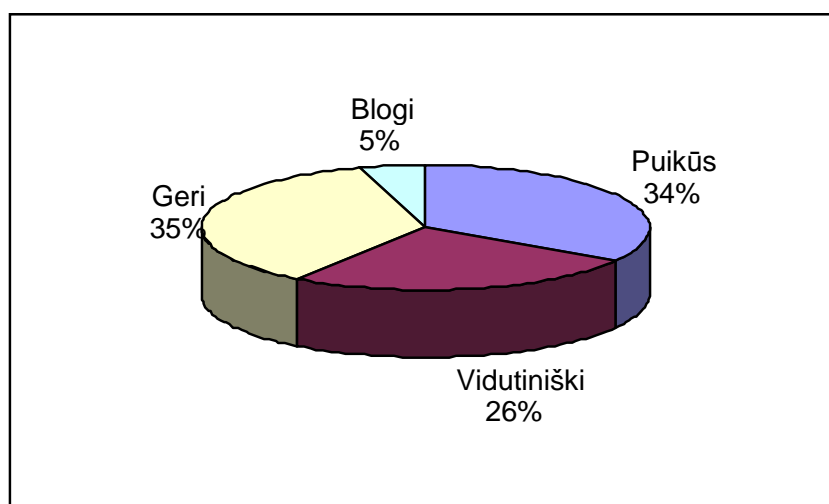
Atsakymai apie tai, kas trukdo dalyvauti lietuvių bendruomenės veikloje, pateikiami 17 paveiksle:

18 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kas trukdo dalyvauti lietuvių bendruomenės veikloje

Kaip matome iš 18 paveikslo, lygiai taip pat, kaip visuomeninėje veikloje, taip ir lietuvių bendruomenės veikloje dalyvauti labiausiai trukdo laiko trūkumas.

Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kokie jų santykiai su vietiniais gyventojais, skrituline diagrama vaizduojama 19 paveiksle:

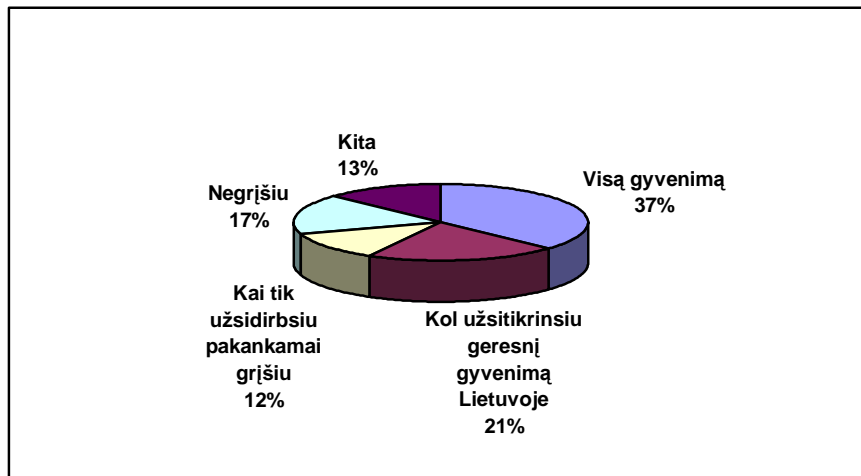
19 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kokie jų santykiai su vietiniais gyventojais

Kaip matome iš 19 paveikslo, daugumos apklaustųjų santykiai su vietiniais gyventojais yra arba puikūs, arba geri. Blogais santykius įvardino vos 5%, tokių, kurios teigtų, jog santykiai labai blogi, nebuvo visai.

62% respondenčių nurodė lengvai randančios draugų šalyje, kurioje gyvena, 38 – priešingai.

Emigrančių buvo paklausta: „Kaip ilgai planuojate gyventi šalyje, kurioje dabar gyvenate?“.

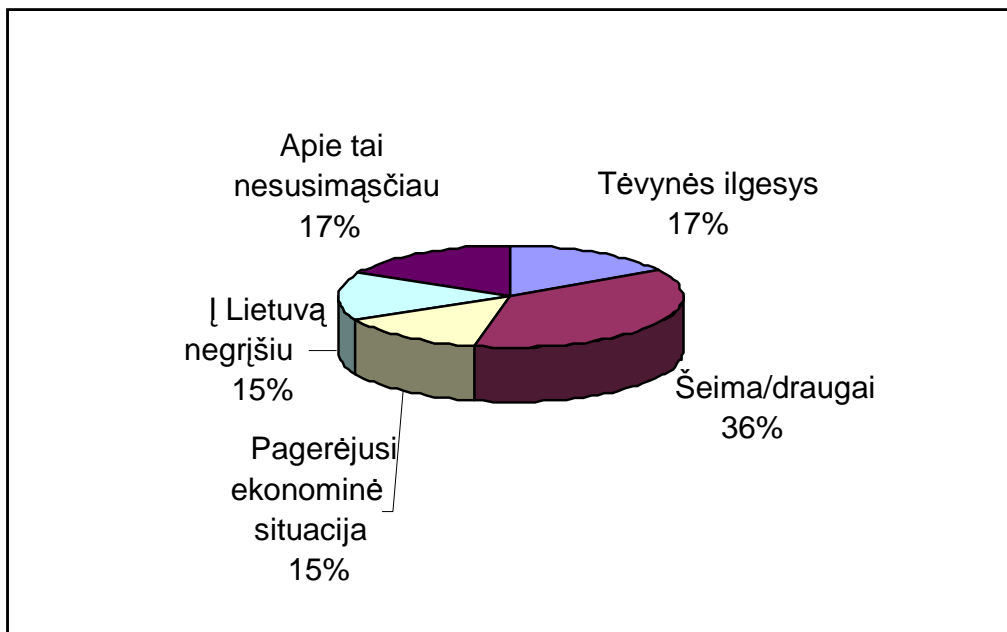
Jų atsakymus matome 20 paveiksle:

20 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kaip ilgai planuoja gyventi užsienio šalyje

Kaip matome iš 20 paveikslo, daugiausia respondenčių atsakė, jog jos planuoja likti šalyje, į kurią emigravo, visą gyvenimą, nes mano, jog jai bei jos vaikams ten bus geriau, nei Lietuvoje.

Atsakymų apie tai, kokie faktoriai paskatintų grįžti į Lietuvą, pasiskirstymas pateikiamas 21 paveiksle:

21 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal tai, kokie faktoriai paskatintų grįžti į Lietuvą

Kaip matome iš 21 paveikslo, daugiau nei trečdalį apklaustųjų į Lietuvą paskatintų grįžti šeima ir draugai, tuo tarpu 15% atsakė, jog į Lietuvą negrįš. Viena respondentė, gyvenanti

Vokietijoje teigė: „Vokietijoje vaikui augti yra suteiktos pačios geriausios salygos. Jei Lietuvoje iš valstybės gaudavome 96 litus, tai čia gauname 300 eurų“. Kita respondentė rašė: „Čia bent jau viešumoje mažiau susiduri su chamizmu, alkoholizmu. Vien vairavimo stilius ir kamščiai ko verti Lietuvoje. Socialinės garantijos geresnės Vokietijoje. Be to, Lietuvoje žmonės labiau nervingi, pikti, įdirginti. Gal dėl didesnio kiekio problemų, darbo santykių, kultūros. Viešumoje visokios intrigos, rietenos, akcentuojama kriminalinė kronika. Didelis noras riboti teises, uždaryti į narvą: kad ir dėl diskusijų apie dvigubą pilietybę ir abortų uždraudimą. Arba, kad Lietuvai nereikia bevizio režimo į JAV, nes ir taip jau didelė dalis lietuvių išvažiavo į užsienį. Tai va, kad nepabėgtų tie likusieji, mums ir nereikia bevizio režimo. Ir ta mintis Lietuvos pareigūno (jau nepamenu, berods, Užsienio reikalų ministerijos), geriau mes Vokietijoje ramiau pagyvensim“ (kalba netaisyta).

Daugiausia respondenčių atsakė, kad jos planuoja likti šalyje, į kurią emigravo, visą gyvenimą, nes mano, kad jos vaikams bus geriau, nei Lietuvoje. „Aš norėčiau grįžti į Lietuvą, bet po beveik 20 metų gyvenimo Graikijoje būtų neįmanoma susirasti darbo, mano vaikai užaugo Graikijoje, jie nemoka lietuvių kalbos, jiems būtų labai sunku Lietuvoje, nes jų mąstymas skiriasi nuo lietuvių“. Kitas paskatintų grįžti Lietuvoje likusi šeima, tėvynės ilgesys. Grįžti žada, kai užsitikrins geresnį gyvenimą Lietuvoje.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Moterys, ištekėjusios už užsienio valstybės piliečio ne lengviau nei ekonominės emigrantės adaptuojasi užsienio valstybėje. Dauguma respondenčių yra ekonominės migrantės.

2. Dominuoja trys pagrindiniai ekonomiškai motyvuotos migracijos veiksniai: darbo jėgos paklausa industrinėse šalyse („žinojau, kad čia gausiu darbą“ - 13 %); pasiūlos-stūmos veiksniai, kurie skatina migrantus išvykti į kitą šalį dėl mažo darbo užmokesčio ir nedarbo kilmės šalyje („maniau/žinojau, kad čia gyvenimas bus geresnis - 3 %, reikėjo pinigų šeimai Lietuvoje išlaikyti - 2 %); tinklų, t.y. ryšių su kitose šalyse gyvenančiais šeimos nariais, artimaisiais, draugais, pažįstamais („turėjau čia gyvenančių giminaičių/pažįstamų“ - 44 %, patarė draugai, artimieji, pažįstami - 6 %, „čia gyvena mano šeima“ - 13 %).

3. Pusė apklaustųjų turi aukštąjį išsilavinimą (50 %). Atliktas tyrimas patvirtina teoriją, kad didėja išsilavinusių emigrantų dalis. Tik 1 % respondenčių turi pagrindinį ir 12 % vidurinį išsilavinimą. Net 87 % visų apklaustųjų yra baigę aukštąsias, neuniversitetines studijas. Protų nutekėjimas yra aktuali Lietuvos problema.

4. Dauguma respondenčių, kurias emigruoti paskatino geresnio gyvenimo paieška, teigia nesunkiai prisitaikiusios prie naujos šalies sąlygų, tos, kurios emigravo dėl blogų gyvenimo sąlygų – sunkiai. Emigrantės dėl santuokos į klausimą apie adaptaciją atsakė įvairiai, negalima teigti, jog dauguma jų adaptavosi nesunkiai.

5. Dirbančios respondentės aktyviau dalyvauja kultūrinėje veikloje (lanko teatrus ir parodas, tačiau ne kino teatrus ir miesto šventes), dirbančios tyrime dalyvavusios moterys ne geriau moka priimančiosios valstybės kalbą.

6. Didžioji dauguma respondenčių užsienio šalyje dirba kvalifikuotą darbą, atitinkantį įgytą išsilavinimo lygį. Dauguma respondenčių uždirba 1000-3000 eurų per mėnesį. Tai paneigia nuomonę, kad moterys dirba nenuolatinį, žemos kvalifikacijos ir mažai apmokamą darbą. Daugiau nei pusė apklaustųjų yra finansiškai nepriklausomos nuo tėvų, sutuoktinio ar draugų. Jų materialinė padėtis geresnė, nei buvo Lietuvoje.

7. Respondentės paneigė nuomonę, kad moterys emigrantės dirba mažiau kvalifikuotą darbą nei vyrai emigrantai.

8. Adaptuotis trukdo mažesnės pajamos nei vietinių ir vietinių žmonių nenoras bendrauti su užsieniečiu bei kalbos nemokėjimas. Mažiausiai adaptacijai trukdo namų bei artimųjų ilgesys.

9. Daugiau nei pusė respondenčių laisvalaikį leidžia su lietuviais imigrantais.

10. Didelė dalis respondenčių liks šalyje, į kurią emigravo, visą gyvenimą, nes jai bei jos vaikams ten bus geriau, nei Lietuvoje.

Atlikto darbo rezultatai galėtų būti naudingi tiriamųjų ES valstybių ir Lietuvos Respublikos institucijoms, atsakingoms už imigrantų integraciją visuomenėje bei socialiniams darbuotojams, dirbantiems imigrantų adaptacijos srityje. Atlikta emigrančių iš Lietuvos, emigracijos motyvų ir adaptacijos tyrimo analizė galėtų būti naudinga, kuriant reemigracijos programas, bei siekiant sulaikyti nuo emigracijos į ES valstybes Lietuvos gyventojus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. **Anderson B.** *Doing the Dirty Work? The Global politics of domestic labour.* London: Zed Books, 2000. P. 27-54
2. **Anthias, F., Lazaridis, G.** *Gender and Migration in Southern Europe: women in move.* Oxford: Berg, 2000. P.65 – 94.
3. **Baubock, R.** *From Aliens to Citizens: Redefining the Status of Immigrants in Europe.* Aldershot: Avebury, 1997. P. 107, 119
4. **Coussey M.** *Framework of Integration Policies.* – Strasbourg: Council of European Publishing, 2000. P-10
5. **Cavounidis, J.** *Migration in Southern Europe and the Case of Greece.* Athens: Politis, 2007. P. 31
6. *Diversity and Cohesion: New Challenges for the Integration of Immigrants and Minorities.* Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000.
7. **Fakiolas R., King R.** *Emigration, Return, Immigration: A Review and Evaluation of Greece's Postwar Experience of International Migration // International Journal of Population Geography.* 1998, Vol. 2. P. 171 – 190.
8. **Favell, A.** *Immigration and the idea of citizenship in France and Britain.* London: Macmillan, 1999.
9. **Giddens A.** *Sociologija.* Vertimas. 2005. P-266
10. *Governing European Diversity.* /Ed. M. Guibernau. – London: SAGE Publication, 2001. P. 60.
11. **Harris, J. R., Todaro M. P.** *Migration, Unemployment and Development. A two sector Analysis // American Economic Review,* Vol. 60. P.126 – 142.
12. <http://www.geopolitika.lt/?artc=456>
13. http://ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/report_2003/jer20034_en.pdf
14. **Jurgelaitienė G., Starkus S.** *Nelegalios migracijos ir nelegalaus mobilumo prevencija Europoje.* Vilnius: LTU, 2000.
15. **Kasatkina N., Leončikas T.** *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga.* Vilnius: Socialinių tyrimų institutas/Eugrimas, 285 p. 2003
16. **Kastoryano R.** *Transnational Participation and Citizenship. Immigrants in the European Union.* – Paris: Fondation National des Sciences Politique, 1999.
17. **Kofman, E., Phizaklea, A., Raghuran, P.,** *Gender and International Migration in Europe. Employment, Welfare and Politics.* - London: Rutledge, 2000. P. 85

18. **Lillesaar W.** *Integration – A Lifelong Never Ending Leaving and Adjustment Process.*// *Migration and Refugee Policy on the Eastern Border of the European Union.*/ Ed. Kari – Hakola. University of Jyvaskyla, 1998. P. 125.
19. **Leončikas T.** Sociologinės asimiliacijos sampratos//*Filosofija. Sociologija*, Nr. 3, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, p. 6-11. 2005.
20. **Mitchell M., Russel D.** *Immigration, Citizenship and Social Exclusion in the New Europe // Developments in European Social Policy. Convergence and Diversity.* / Ed. Sykes R., Alcock P. The Policy Press, 1998. P. 75 – 94.
21. **Muschalik J.** *The European Immigration Policy in the Context of Labour Migration into Europe* // <http://www.fiu.edu/~tcs/summer/TIRES-SI-paper-muschalik.doc>; prisijungimo laikas: 2008 – 02 – 18
22. **Niessen, J. Schiebbel, Y.** *EU approaches to the management of immigration.* - Brussels: Migration Policy Group, 2006. P. 39.
23. **Paivarinne S.** *The Implementation of Integration Policies. Immigrant Integration as a Process in Society.*// *Migration and Refugee Policy on the Eastern Border of the European Union.*/ Ed. Kari Hakola. – University of Jyvaskyla, 1998
24. **Pessar, P., Mahler S.** *Transnational migration: Bringing Gender in.* *International Migration Review*, 37, 2003. P. 12
25. **Petronoti M.** *Ethnic Mobilization in Athens. Steps and Initiatives Towards Integration // Multicultural Policies and Models of Citizenship in European Cities.*/ Ed. Tillie J. and Rogers A – Ashgate: Aldershot, 2004. P. 47.
26. *Protų nutekėjimo reiškiny ir jo atspindžio Lietuvos intelektiniame kapitale bruožai: žvalgomasis tyrimas.*//http://education.ktu.lt/failai/ataskaitos/brain_drain/brain_drain.pdf; prisijungimo laikas: 2008 –02 – 08.
27. **Psimmenos I.** *Immigration from the Balkans: Social Exclusion in Athens.* Athens: Papazissis, 1997. P. 5
28. **Psimmenos I.**, *Migration Pathways: A Historic, Demographic and Policy Review of the Greek Case // Migration Pathways.* – Athens: Elefteroudakis, 2003. P. 18-26.
29. **Rimaševskaja N.** Lyčių lygybės stereotipai ir socialinių santykių logika //<http://search.delfi.lt/cache.php?id=DC031774CA7FC483>, prisijungimo laikas: 2008-03-02
30. **Sipavičienė A.** *Emigracija iš Lietuvos 1990-2002 m.: Protų nutekėjimas, darbo paieškos, prekyba žmonėmis* //http://mks.lms.lt/sekcijos/sociologija/sipaviciene_audra.doc; prisijungimo laikas: 2008-02-01.

31. **Sipavičienė A., Tureikytė D.** *Nelegali migracija Lietuvoje: retrospektyva ir šių dienų problemos*. Vilnius, 2000. P-5
32. *The Concise Oxford Dictionary of Sociology/Ed. by G. Marshall. Oxford, N.Y.: Oxford University Press/1994. P. 28*
33. *The Blackwell Dictionary of Sociology, 1995*
34. **Vildžiūnienė A.** *Lietuvos, Latvijos ir Estijos migracijos politikos kontūrai // <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr9/migrac.asp>, prisijungimo laikas: 2008-01-22.*

MOTERŲ EMIGRANČIŲ IŠ LIETUVOS SOCIALINIS TYRIMAS

Gerbiamos respondentės, esu VU Socialinio darbo studentė, magistrantė. Šiuo metu atlieku moterų emigrančių integracijos socialinį tyrimą. Juo sieksiu nustatyti moterų integravimosi ypatumus. Gauti rezultatai bus naudojami apibendrintai. Respondentėms garantuojamas anonimiškumas. Pildydamos anketą pabraukite labiausiai tinkanti(-čius) atsakymą(-us), arba įrašykite savo patyrimus, nuomonę.

1. Amžius
 - 18-25
 - 26-35
 - 36-45
 - 46-55
 - 56-ir daugiau
2. Jūsų pilietybė šiuo metu
 - Lietuvos
 - Kita (*įrašykite*) _____
3. Jūsų šeimyninė padėtis:
 - Susituokusi
 - Gyvenu neregistruotoje santuokoje
 - Išsituokusi
 - Netekėjusi
4. Kurioje šalyje gyvena Jūsų šeima?
 - Airijoje (kartu su manimi)
 - Graikijoje (kartu su manimi)
 - Vokietijoje (kartu su manimi)
 - Lietuvoje
5. Dabartinė Jūsų gyvenamoji vieta:
 - Airija
 - Graikija
 - Vokietija
6. Kur gyvenote Lietuvoje, prieš išvykstant?
 - Mieste
 - Miestelyje
 - Kaime
7. Kiek metų gyvenate svetur, ne Lietuvoje?
 - 0-1
 - 2-3
 - 4-5
 - 5-10
 - 11-ir daugiau
8. Motyvai, paskatinę išvykti iš Lietuvos (*pažymėkite ne daugiau kaip 3 tinkamus variantus*):
 - Geresnio gyvenimo paieška
 - Galimybė studijuoti užsienyje
 - Blogos gyvenimo sąlygos
 - Siekis gyventi su šeima
 - Siekis tobulinti savo profesinius įgūdžius
 - Nepasitenkinimas politine situacija
 - Galimybė grįžus geriau gyventi Lietuvoje
 - Santuoka
 - Kita (*įrašykite*) _____
9. Imigracijos šalimi pasirinkau Graikiją (Vokietiją, Airiją), nes:
 - Turėjau čia gyvenančių giminaičių/pažįstamų
 - Žinojau, kad čia gausiu darbą
 - Patarė draugai, artimieji, pažįstami
 - Čia gyvena mano šeima

- Turėjau galimybę studijuoti šioje šalyje
 - Šią šalį pasirinkau atsitiktinai
 - Reikėjo pinigų šeimai Lietuvoje išlaikyti
 - Maniau/žinojau, kad čia gyvenimas bus geresnis
 - Kita (*įrašykite*) _____
10. Kur įgijote išsilavinimą?
- Lietuvoje
 - Užsienyje
 - Mokiausi/mokausi ir Lietuvoje, ir užsienyje
 - Kita (*įrašykite*) _____
11. Jūsų išsilavinimas:
- Pagrindinis
 - Nebaigtas vidurinis
 - Vidurinis
 - Nebaigtas neuniversitetinis (kolegijos)
 - Neuniversitetinis (kolegijos)
 - Nebaigtas aukštasis (ne mažiau kaip 3 kursai)
 - Aukštasis
12. Kokį darbą dirbote Lietuvoje?
- Vadovės
 - Specialistės
 - Darbininkės
 - Tarnautojos
 - Nedirbau
 - Kita (*įrašykite*) _____
13. Kokia Jūsų darbo Lietuvoje patirtis metais?
- 0-1 6-9
 - 2-3 10-ir daugiau
 - 4-5
14. Šio metu dirbate (*pažymėkite tinkamą variantą arba įrašykite*):
- Kvalifikuotą darbą, kuriam reikalingas specialus išsilavinimas
 - Nekvalifikuotą darbą, kuriam nereikia išsilavinimo
 - Šiuo metu nedirbu, nes auginu vaiką (-us)
 - Šiuo metu nedirbu, nes turiu invalidumą
 - Kita (*įrašykite*) _____
15. Ar esate patenkinta dabartiniu darbu?
- Taip
 - Ne
 - Iš dalies
 - Apie tai negalvoju
16. Jūsų pajamos per mėnesį (atlyginimas, kitos išmokos):
- 200-400 Eurų
 - 400-600 Eurų
 - 600-1000 Eurų
 - 1000-3000 Eurų
 - virš 3000 Eurų

17. Ar esate finansiškai priklausoma nuo sutuoktinio/tėvų/draugų ar pan.?

- Taip
- Ne
- Iš dalies

18. Ar Jūsų materialinė padėtis geresnė šalyje, kurioje dabar gyvenate, nei buvo Lietuvoje?

- Taip
- Ne
- Iš dalies

19. Įvertinkite kiekvieną žemiau esantį teiginį:

Teiginys/Nuomonė	Visiškai pritariu	Pritariu	Nei pritariu nei nepritariu	Nepritariu	Visiškai nepritariu
Lietuvė emigrantė moteris turi būtinai tekėti už Lietuvos					
Pateisinama, kad moteris imigrantė, gyvenanti užsienio šalyje, išteka už vietinio					
Moterims imigrantėms lengviau nei vyrams imigrantams gauti kvalifikuotą gydytojo pagalbą užsienio šalyje					
Lietuvė, ištekėjus už vietinio, toje šalyje, kur gyvena, įgauna geresnį socialinį statusą					
Ir vyrams ir moterims kvalifikuota gydytojo pagalba prieinama vienodai					
Moterims imigrantėms sunkiau adaptuotis užsienio valstybėje, nei vyrams imigrantams					
Ištekėjusioms už vietinio moterims lengviau adaptuotis šalyje					
Moteris imigrantė uždirba mažiau, nei imigrantas vyras					
Nesvarbu už kokios šalies piliečio emigrantė išteka, ji vis tiek lieka tarsi „trečiosios“ šalies atstovė					
Pateisinama, kad galima ištekėti už vietinio (graiko, airio, vokiečio) norint gauti pilietybę					
Visai nesvarbi vyro tautybė, svarbu, kad sutuoktinis ir vaikai būtų laimingi					
Moterims imigrantėms lengviau adaptuotis užsienio valstybėje, nei vyrams imigrantams					
Mišrios santuokos turi daug trūkumų					
Dažniausiai lietuvės už užsieniečio teka dėl pinigų, nesvarbu kokioje šalyje					
Moterims imigrantėms sunkiau nei vyrams imigrantams gauti kvalifikuotą gydytojo pagalbą užsienio šalyje					
Moterys imigrantės dirba mažiau kvalifikuotą darbą, nei vyrai imigrantai					

20. Ar sunkiai adaptavotės šalyje, kurioje dabar gyvenate?

- Taip
- Ne
- Iš dalies
- Iki šiol negaliu tinkamai adaptuotis

21. Jūsų nuomone, kas trukdo imigrantų adaptacijai (kiekvieno teiginio svarbą pažymėkite pagal intensyvumo skalę nuo **1 iki 5**, kur 1- labai trukdo, 5-visiškai netrukdo):

Teiginys/Skalė	1	2	3	4	5
Trukdo kalbos nemokėjimas					
Mažesnės pajamos nei vietinio					
Vietiniam esi „svetimas“					
Kultūros skirtumai					
Gyvenamosios vietos susiradimo problemos					
Namų/artimųjų ilgesys					
Vietinių žmonių nenoras bendrauti su užsieniečiu					
Sunku susirasti draugų					

22. Ar jaučiate diskriminaciją dėl savo tautybės?

- Taip
- Ne
- Iš dalies

23. Koku lygiu mokate šalies kalbą, kurioje gyvenate?

- Nemoku
- Silpnai
- Vidutiniškai
- Gerai
- Labai gerai

24. Ar turite sveikatos draudimą šalies, kurioje gyvenate?

- Taip
- Ne

25. Kaip Jūs praleidžiate laisvalaikį (prie kiekvieno varianto pažymėkite Jums tinkantį atsakymą):

	Dažnai	Retai	Niekada
Einate į teatrą			
Lankotės parodose			
Einate į kino teatrus			
Lankotės miesto šventėse			
Būnate su šeima namuose			
Žiūrite televizorių			
Naršote internete/ bendraujate „skype“			

26. Su kuo leidžiate laisvalaikį (pažymėkite tinkamą):

- Su lietuviais imigrantais
- Su imigrantais iš kitų šalių
- Su vietiniais
- Su savo šeima
- Kita

(įrašykite)

27. Jei nedalyvaujate visuomeniniuose/kultūriniuose renginiuose, kas trukdo tai daryti?:

- Pajamų trūkumas

- Laiko trūkumas
 - Man tai neįdomu
 - Kalbos barjeras
 - Informacijos trūkumas
 - Trūksta draugų
28. Ar dalyvaujate lietuvių bendruomenės veikloje?
- Taip
 - Ne
 - Kartais
29. Jei nedalyvaujate, kas trukdo tai daryti?:
- Pajamų trūkumas
 - Laiko trūkumas
 - Man tai neįdomu
 - Kalbos barjeras
 - Informacijos trūkumas
 - Trūksta draugų
30. Kokie Jūsų santykiai su vietiniais gyventojais?
- Puikūs
 - Vidutiniški
 - Geri
 - Blogi
 - Labai blogi
31. Ar lengvai randate draugų šalyje, kurioje gyvenate?
- Taip
 - Ne
32. Kaip ilgai planuojate gyventi šalyje, kurioje dabar gyvenate?
- Visą gyvenimą, nes man / mano vaikams čia bus geriau, nei Lietuvoje
 - Kol užsitikrinsiu geresnę ateitį Lietuvoje
 - Kai tik užsidirbsiu pakankamai, grįšiu
 - Negrįšiu
 - Kita
- (įrašykite)*
-
33. Jei grįžtumėte į Lietuvą, kokie faktoriai paskatintų grįžti ? *(pažymėkite 2 svarbiausius)*
- Tėvynės ilgesys
 - Šeima/draugai
 - Pagerėjusi ekonominė situacija
 - Į Lietuvą negrįšiu
 - Apie tai nesusimasčiau
 - Kita
- (įrašykite)*
-

Dėkoju už atsakymus